

86. Ҷумлаҳоро нависед ва вазифаи таъбирҳоро шарҳ диҳед.

1. Димоғи ҳамаи рафиқон аз ин меҳмони ноҳондаи дилбечокунанда сӯхта буд ва аз ҳама зиёдтар димоғи ман сӯхта буд.

С. Айни

2. Аммо ба сабаби он ҳама корҳои дилбечокунандаи иштиҳои ман кӯр шуда буд ва дилам чизе наметалабид.

С. Айни

3. Қорӣ-Ишқамба бо шунидани ин пешниҳод чунон шодӣ кард, ки аз хурсандӣ дар пӯшташ намегунҷид.

С. Айни

4. —Ҳаа,—гуфт ангишткаш ва овозашро пасттар карда илова намуд:—Дузд то гулӯи миршабро равған карда наистад, дуздӣ карда наметавонад.

С. Улуғзода

Баъзан ҷузъҳои таъбирҳо аз ҳам дур афтанд ҳам, вале ҳини таҳлил якҷоя ба ҳисоб гирифта мешаванд. Таъбирҳо чун калимаҳо як вазифаи синтаксисиро адо мекунанд.

87. Матиро хонед ва мазмуни онро нақл кунед. Таъбиру лутфҳои онро ёфта шарҳ диҳед. Гӯед, ки онҳо ба матн чӣ ҳусне бахшидаанд.

Машҳур аст, ки устод Бехзод саҳифаи мусавваре (картинае) ба маҷлисе фирдавсоини сипехртазйини амири кабир — Мир Алишер овард. Дар он сурати ҳол чунон тасвир ёфта буд, ки: боғчае ораста бо дарахтони гуногун ва бар шохсори дарахтон мургони хушилхони бӯкаламун ва дар ҳар тараф ҷӯйборҳои ҷорӣ ва гулҳои шукуфта ва нимшукуфтаи сурху зарду зангӯрӣ. Сурати Мир Алишер чунон кашида шуда буд, ки дар боғ бар асои худ така зада истодааст ва табакҳои пури зару сим дар пеши худ ниҳода муҳайёи инъом ва эҳсон кардан аст.

Чун ҳазрати Мир он суратро мушоҳида ва мулоҳаза намуд, он саҳифаи латиф боғчаи ботинашро бо гулҳои беҳчат ва сурур ва атрофи ҳавзаи хотирашро бо дарахтони фарҳат ва

хузур биёрост. Ва аз андалеби табъаш бар шохсори завқ ва шавқ навои “Алҳасан-алҳасан!” — (хуб-хуб!) бархост ва гуфт:

Наккош, ачаб сафха мунаккаш кардӣ!

Эй вақти ту хуш, ки вақти мо хуш кардӣ!

ва баъд аз он рӯй ба аҳли маҷлис оварда пурсид:

— Азизонро дар таъриф ва тавсифи ин саҳифаи шарифа ба хотир чӣ мерасад?

— Мавлоно Фасехуддин, ки устод ва муаллими Мир буда, аз ҷумлаи олимони машҳури Хуросон буд, фармуд:

— Махдумо! Ман чун ин гулҳои шукуфтаре дидам, хостам, ки даст дароз кунам ва гуле аз гулбун ҷудо карда ба дастори худ халонам.

Мавлоно Соҳиби Доро, ки надим ва мусоҳиби Мир буд, гуфт:

— Маро низ ҳамин хоҳиш буд, аммо андешидам, ки мабодо даст дароз кунам, ин мурғон рамида аз сари дарахтон парвоз намоянд.

Мавлоно Бурҳон, ки саромади зарифони Хуросон буд ва доимо ба Мир зарофат ва шӯҳихо менамуд, гуфт:

— Ман мулоҳаза карда даст ва забон нигоҳ медорам ва дам задан намехоҳам, ки мабодо Мир ранҷида рӯй турш намуда, зӯрӯи ризоро дарҳам кашанд ва ин шукуфтаре, ки дар расм ёранд, якбора барҳам хӯрад.

Мавлоно Муҳаммад Бадахшӣ, ки ӯ ҳам аз зарифони Хуросон буд ва Мир Алишер ба вай “латифатарош” лақаб дода буд, гуфт:

— Эй Мавлоно Бурҳон, агар беодобӣ ва густохӣ намешуд, ман ин асоро, ки дар расм дар дасти Мир аст, гирифта ба сари ту мезадам.

— Мир Алишер гуфт:

— Азизон суҳанони хуб гуфтанд. Агар Мавлоно Бурҳон он дуруштиро намекарданд, ба хотир расида буд, ки ин табакҳои пурзарро, ки дар саҳифа нақш ёфтаанд, бар сари ёрон нисор намоям. Баъд аз ин устод Бехзодро асп бо зину лаҷом ва чомаи муносиб бахшида, ба ҳар кадоми аҳли сӯҳбат низ либосҳои фохир инъом кард.

Восифӣ дар охири ин ёддошти худ ин байтро қайд кардааст:

Дареғу дард аз ин мардумон, ки хок шуданд,

Ба теги марг чигаррешу синачок шуданд.

Шарҳи лугатҳо:

бӯкаламун—рангоранг

бехчат—шодмонӣ, сурур, хуррамӣ, шодобӣ

мунаққаш—нақшин, нақшдор

надим—хамнишин, ҳамсӯхбат

зарифон—хушсӯхбатон, хуштабъон

фохир—либосҳои киматбаҳо

88. Тақлидан ба матн ҳикоячае тартиб диҳед. Кӯшиш намоед, ки аз таъбирҳои истифода кунед.

Талабагон повести Пӯлод Толис «Тобистон»-ро мехонданд. Вақте ки чумлаи “Аввалҳо мевафурушӣ ба ман ҳеч маъқул набуд, онро як кори маҷбури медонистам, ба бозор бо гардани баста мерафтам” хонда шуд, Аҳмад пурсид:

—Бо гардани баста мерафт-мегуянд?

Ин чӣ маъно дорад?

—Ин таъбири халқ аст, ки дилу бедилон ва ё маҷбуран иҷро кардани кореро ифода мекунад,—гуфтанд бачаҳои дигар.

Азиз Каримов

89. Таъбирҳои зеринро хонед ва маъноҳои онро шарҳ диҳед. Гуед, ки кадоме аз онҳо серистеъмоланд.

Касмаёбу касмаҳар, забонкӯтоҳ шудан, пешпо хӯрдан, бар замин чашм дӯхтан, бе ресмон бастан, коҳи кӯҳнаро бод додан, бо собуни касе чомашӯӣ кардан, тешаро ба тарафи худ задан, думро хода кардан.

Таъбирҳои дар лугатҳои махсус (луғати ибораҳои рехта ва ё фразеологӣ) чамъ оварда мешаванд ва дар вақти шарҳу тафсир маънои аз тамоми ибора ба миёномада ба ҳисоб гирифта мешавад. Масалан, таъбири ба аспӣ ҷаҳл савор шудан чунин шарҳ дода мешавад: дар қаҳр шудан, саҳт асабӣ шудан, дандон тез кардан—ба касе кина (хусумат) варзидан, тамаъ доштан.

90. Хонед ва аз фарҳанги ибораҳои рехта, яъне таъбирҳои истифода бурданро ёд гиред.

1. Сӯҳбат авҷ гирифтани, тафсида рафтани, гарм шудани сӯҳбат, сӯҳбат торафт авҷ мегирифт.

2. Сӯҳбати касе даргирифтани ниг. сӯҳбат авҷ гирифтани. Сӯҳбати мо ба вай чунон даргирифт, ки ӯ маро нафасе аз худ чудо намекард...

С. Айни

**САВОЛҲО БАРОИ ТАКРОРУ ҚАМЪБАСТИ
КАЛИМА ВА ТАЪБИРҲО**

1. Чиро лугат — лексика мегӯянд?
2. Таъриби лугавӣ гуфта чиро мефаҳмед?
3. Фонди асосии лугавӣ чист?
4. Чаро баъзе калимаҳо ба ҳама фаҳмо нестанд? Онҳо кадомҳоянд? Шарҳ диҳед.
5. Чӣ гуна калимаҳоро шевагӣ мегӯянд?
6. Калимаҳои шевагӣ чӣ аҳамият доранд?
7. Калимаҳои соҳавӣ кадомҳоянд ва чӣ хусусиятҳо доранд?
8. Кадом калимаҳоро медонед, ки фақат дар соҳаи забон ва риёзӣ истифода мешаванд?
9. Қабати асосии лугати забонро кадом калимаҳо ташкил мекунанд?
10. Чӣ гуна калимаҳоро иқтибосӣ мегӯянд?
11. Чаро калимаҳо аз як забон ба дигар забон мегузаранд?
12. Кадом соҳаи забон таърихи баромади калимаҳоро меомӯзад?
13. Чиро таъбир мегӯянд?
14. Таъбирҳо чӣ хусусиятҳо доранд? Онҳоро шарҳ диҳед?
15. Таъбирҳо аз калима ва ибораҳо чӣ фарқ доранд?
16. Дар кадом вақт таъбирҳо бештар мавриди истифода қарор мегиранд?
17. Таъбирҳо дар нутқ чӣ нақше доранд?

МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ ҲИССАҲОИ НОМУСТАҚИЛИ НУТҚ

91. Матро хонед ва калимаҳои ишорашударо шарҳ диҳед.

Бузарчмеҳрро пурсиданд, **ки** сабаб чӣ буд, ки подшоҳии Оли Сосон (соли 226 мелодӣ аз тарафи Ардашери Бобакон писари Сосон таъсис гардида буд) вайрон гашт **ва** ту тадбиргари ӯ будӣ ва имрӯз **ба** ройю тадбир ва хираду дониш туро **дар** ҷаҳон назире нест.

Гуфт:—Сабаб ду чиз буд: яке он ки Оли Сосон корҳои бузург ба кордорони хурд ва нодон гумошта буданд ва дигар аҳли донишу хирадмандонро харидорӣ накарданд ва кор ба нодону кӯдакон гузоштанд ва ин ҳар ду ро хираду дониш набошад ва ҳар он гоҳ, ки кор **бо** нодону кӯдакон афтад, бидон, ки подшоҳӣ **аз** хона бихоҳад шуд...

Низомулмулк

Савол ва супоришҳо:

1. Ҳикмати матн дар ҷист? Мулоҳизаатонро нависед.
2. **Назир** чӣ маъно дорад?
3. Ҳикоятро ҳифз кунед.

92. Шеърро хонед ва гӯед, ки калимаҳои ишорашуда чӣ вазифаро иҷро кардаанд.

Агар аз гиря кардан об мешуд, дил дили ман буд,
Ба сели ашк мешуд ғарқ манзил, манзили ман буд.
Агар осон намегардид мушқил, мушқили ман буд,
Ба зери мавҷи дарё монда соҳил, соҳили ман буд.
Агарчи мурдани фарзандро дар ҷанг дидам ман,
Агарчи борҳо бегонаи дилсанг дидам ман.
Ба уммеде ки бинам чоҳканҳоро **ба** зери чоҳ,
Намурдам, гарчи **бо** чашмам аҷал ҳар ранг дидам ман.
Намурдам, зистам, фарзанди хурдамро калон кардам,
Шаби тӯи арӯсӣ ашки шодиро равон кардам.
Гумон кардам, ки оби дида марҷон гашт, марҷонро
Ба келин пешкаш кардам, дуо **чун** модарон кардам.
Надорам тоқати доғи писар дидан дигар ҳаргиз,
Саросар сӯхтори пуршарар дидан дигар ҳаргиз.

Ба ҳар як хона тифли **бе** падар дидан дигар ҳаргиз,
Ҳаёти одамиро дар хатар дидан дигар ҳаргиз!

Мирзо Турсунзода

**93. Матиро хонед ва мазмуни онро нақл кунед.
Хулосаатонро бо ду-се ҷумла нависед.**

Ин биёбониҳо ниҳоят иззатталаб буданд. Умуман маърифат ҳар қадар камтар бошад, иззатталабӣ ҳамон қадар дағалтар зухур хоҳад кард. Иззатталабии онҳо дар он замонҳои пур аз хону пур аз хонигарӣ то ҷоё буд, ки ҳар яке меҳост ҳокиму олими ягонаи даврон бошад. Яке аз чунин шахсҳо Туго Темур ном дошт. Вай ки хон буд, яъне ҳукм дошт, дар дилаш ҳавас пайдо кард, ки савод ҳам омӯзад, яъне олим ҳам шавад. Бо ҳамин мақсад адиби замонаш Рукнуддини Соинро муаллим гирифт. Соин моҳҳо ва солҳо сабақ меомӯзонид, вале таъсире дар тарбия намедид. Рӯзе яке аз дарбориён, гӯё дар омади гап аз Рукнуддин пурсид:

—Хон чизе омӯхт?

Иттифоқо Рукнуддин сарӣ чаҳл буд ва дар гармогармии сар бо карохат ҷавоб дод, ки:

—Гурбаи хонро чизе омӯхтан саҳлтар аст, ки худ хонро, яъне мурда беҳ аз ин зинда.

Он дарборӣ бо мақсаде, ки худ дӯсти хон бошад, хабаркашӣ кард ва он муаллимо—Рукнуддинро ҳабси абад фармуд.

Ўрун Кӯҳзод

Савол ва супоришҳо:

1. Ҳар як калимаи ҷумлаи дуюмро шарҳ диҳед. Гӯед, ки чаро баъзеашон маъно доранду баъзеашон не?
 2. Ҷумлаи “Маърифат ҳар қадар камтар бошад, иззатталабӣ ҳамон қадар дағалтар зухур хоҳад кард”-ро чӣ тавр мефаҳмед? Назари Шумо дар ин хусус?
 3. Ба матн кадом номро мувофиқ медонед ва чаро?
-

Дар забон калимаҳое ҳастанд, ки дар алоҳидагӣ маъноеро ифода намеkunанд ва ба савол ҷавоб намешаванд. Ба ҳиссаҳои номустақил (ёридиханда)-и нутқ пешоянду пасояндҳо ва пайвандаку ҳиссаҷаҳо дохил мешаванд. Онҳо аз ҳиссаҳои мустақили нутқ бо он фарқ мекунанд, ки ашё, аломат ва шумораи онҳоро ифода намеkunанд ва аъзои ҷумла ҳам намешаванд.

ПЕШОЯНДҲО

94. Ҷумлаҳоро хонед ва шарҳ диҳед. Кадом калимаҳо сабаби тағйир ёфтани тобиши маъноии амали ҷумлаҳо шудаанд.

1. Рустам ба китобхона рафт.
2. Рустам то китобхона рафт.
3. Рустам аз китобхона рафт.

95. Ҷумлаҳоро нависед ва мулоҳизаатонро дар бораи фарқи маъноии онҳо гӯед.

1. Аз дур Сулҳия менамояд.	1. Аз дур мисли Сулҳия менамояд.
2. Соҳиб Солеҳов мераксад.	2. Соҳиб бо Солеҳов мераксад.
3. Ҳасан боодоб аст.	3. Мисли Ҳасан боодоб аст.

Пешояндҳо ҳиссаҳои номустақили нутқ буда, дар ибораю ҷумла муносибатҳои гуногун: яъне амали ба предмет нигаронидашударо аз ягон ҷиҳат шарҳ медиҳанд:

а) макон—Абӯабдуллои Рӯдакӣ дар Панҷрӯд таваллуд шудааст.

б) замон—Рӯдакӣ дар ҷавонӣ ба шеърӣ суруд рағбати калон дошт.

в) масофа—Овозаи ин шоири забардаст то Бухоро рафт.

г) восита—Рӯдакӣ бо шеърӣ худ машҳури ҷаҳон гашт.

д) мақсад—Рӯдакӣ ба Бухоро барои таҳсил рафтааст.

Пешояндҳо бо исм, ҷонишин ва калимаҳои
исмшуда омада, муносибатҳои онҳоро бо дигар
калимаҳо муайян мекунанд.

96. Порчаи манзумро хонда маънидод кунед. Сипас мазмуни
онро мухтасар нависед.

Шунидам, ки як бор дар халлае
Сухан гуфт бо обиде каллае,
Ки ман фарру фармондеҳӣ доштам,
Ба сар-бар кулоҳи меҳӣ доштам.
Сипехрам мадад карду нусрат вифок,
Гирифтам ба бозуи давлат Ироқ.
Бикун пунбаи гафлат аз гӯши ҳуш,
Ки аз мурдагон пандат ояд ба гӯш.
Тамаъ карда будам, ки Кирмон хӯрам,
Ки ногоҳ бихӯрданд кирмон сарам.

Саъдии Шерозӣ

Шарҳи луғатҳо:

халлае—ҷое, маҳалле
обид—ибодаткунанда, худочӯ
фарр—ҳашмат, дабдаба
сипехр—фалак, тақдир
вифок—мувофиқат, созиш

Савол ва супоришҳо:

1. Пешояндҳоро ёфта шарҳ диҳед, ки чӣ вазифаро адо кардаанд?
2. **Бикун пунбаи гафлат аз гӯши ҳуш** чӣ маъно дорад?
3. **Кирмон аз кирмон** чӣ фарқ дорад? Онро дар забон чӣ мегӯянд?

97. Хикоятро хонед ва маънидод кунед. Гӯед, ки пешояндҳо
бо кадом ҳиссаҳои нутқ омадаанд ва чӣ тобиши маъноӣ
доранд?

Шутуре дар сахро чаро мекарду аз хору хошоки он сахро
низо меҳӯрд. Ба хорбуне расид чун зулфи хубон дархам ва

чун рӯи маҳбубон тозаву хуррам. Гардани оз дароз кард, то аз он баҳрае гирад. Дид, ки дар миёни он афъие халқа кардаву сарро бо дум фароварда. Бозпас гашту аз орзун ӯ бигузашт.

Хорбун пиндошт, ки эҳтирози вай аз захми синони ӯст ва иҷтиноби вай аз тези дандони ӯ. Шутур онро дарёфт. Гуфт:

—Бими ман аз меҳмони пӯшида аст, на аз мизбони ошкоро ва тарси ман аз захри дандони мор аст, на аз захми пайкони хор. Агар на ҳавли ин меҳмон хӯрдаме, мизбонро як лукма кардаме.

Гар аз лаим битарсад карим, нест ачаб,
Зи хубси нафс, на аз пашму устухон тарсад.
Касе, ки по ниҳад дар миёни хокистар,
Муқаррар аст, ки аз оташи ниҳон тарсад.

Абдурахмони Чомӣ

Шарҳи луғатҳо:

хорбун—буттаи хор, буттаи хордор

оз—тамаъ

эҳтироз—хавф, тарс

синон—найза, сарнайза

иҷтиноб—парҳез кардан, қанорагирӣ кардан

пайкони хор—нӯги тези хор, тир

хубс—бадтинатӣ, бадӣ, палидӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Дар кадом сарсатр максоди асосӣ ифода ёфтааст? Онро ҳифз кунед.
 2. Порчаи манзумро ба наср баргардонида нависед.
 3. **Баҳра гирифтаи**—чӣ маъно дорад?
 4. Чаро **дар** бо калимаи **ёфт** якҷоя навишта шудааст?
-

СОХТИ ПЕШОЯНДҲО

98. Шеърро хонед ва мавзӯи асосии онро муайян кунед.
Пешояндхоро бо калимаҳои паҳлӯяшон нависед ва шарҳ диҳед.

Баҳор омад, зи умрам боз як соли дигар бигзашт,
Тамоми зиндагӣ оҳиста аз пеши назар бигзашт.
Ба мисли гӯшту нохун ҳамеша бо Ватан будам,
Агарчи нисфи умри бехтаринам дар сафар бигзашт.
Ватан, дар ҳар қучо омад ба сар форами ҳавои ту,
Ман аз он сӯи укёнус бишнидам садои ту.
Агарчи дар миён тӯфону мавҷи баҳрҳо буданд,
Вале омад ба гӯши ман садои рӯдҳои ту.
Ба вақти бозгаштан чун расидам бар ҳудудат ман,
Зи сар то по шудам мафтуну шайдои намудат ман.
Нишастам дар замини ту, паридам дар ҳавои ту,
Ба овози дурудат ман, ба оҳанги сурудат ман.
Агарчи борҳо афтодам аз ёру диёрам дур,
Ба сайёҳӣ маро карданд гарчи дӯстон машҳур,
Вале ман дар ҳама ҷо, дар ҳама кунҷу қанори даҳр,
Ҳамеша бо Ватан будам, ҳамеша бо Ватан масрур.

Мирзо Турсунзода

Савол ва супоришҳо:

1. Иншое нависед ва дар он муҳаббати худро нисбат ба Ватан баён созед.
2. **Ба мисли гӯшту нохун бо Ватан будан** чӣ маъно дорад?
3. **Шахси беватан-булбули бечаман**-ро шарҳ диҳед.
4. Гӯед, ки ҳамеша кадом ҳиссаи нутқ аст ва аз ҷиҳати сохт муайян кунед.

99. Ҷумлаҳоро нависед ва пешояндҳои ишорашударо шарҳ диҳед.

1. Сипахро ҳамеронд **бар сони шер...**
2. Ба оташ-дарун **бар мисоли** Самандар,
Ба об-андарун **бар мисоли** наҳангон.

Фирдавӣ

Рӯдакӣ

3. Зери хок-андарунат бояд хуфт.

Рӯдакӣ

4. Мо шоиронем ва ба гайр аз шоир касеро дар маҷлиси худ роҳ намедиҳем.

С. Айтӣ

Пешояндҳои забони тоҷикӣ аз рӯи сохт ба ду гурӯҳ
чудо мешаванд.

1. Пешояндаҳои содда:

а) асли: аз, ба, дар, бо, барои, бе, то, чуз...

б) номӣ: пеши, назди, рӯи, болои, паси, гайри...

2. Пешояндҳои номии таркибӣ:

а) изофӣ: дар болои, аз болои, ба тариқи, ба хусуси...

б) беизофа: пеш аз, баъд аз, гайр аз, ба чуз, оид ба, нисбат ба, ба гайр, то ба.

Пешояндҳои содда ба чузҳо чудо нашуда, бо исму калимаҳои исмшуда омада, тобишҳои гуногуни маъноиро ифода мекунанд.

100. Шеърро хонед, пешояндҳои онро ёфта, аз ҷиҳати сохт шарҳ диҳед.

Нишастам дар лаби дарёи кӯхӣ,
Ба худ ман ёфтам маъвои кӯхӣ.
Сараш бар санг мезад рӯди кӯхӣ,
Ба доман чанг мезад рӯди кӯхӣ.
Ба мисли шири навҷӯшидае буд,
Палангу бабри хуннӯшидае буд.
Дара аз гурриши обаш садо дод,
Насимаш рӯхро, ҷонро гизо дод.
Нишастам дар канораш шеър гуфтам,
Ҳамеша аз насимаш табъ суфтам:
Бад-ӯ гуфтам, ки рӯди равшанастӣ,
Муроду мақсади ҳар гулшанастӣ.
Дилат пурҷӯш, рӯят нурбораст,
Ба ҳар ҷое ки рафтӣ, навбахор аст.
Ҳавои боғу бӯстони хуррам аз туст,
Замини Тоҷикистон хуррам аз туст.

Чароги хонаи моро фурӯзӣ,
Лаби чоки биёбонро ту дӯзӣ...

Мирзо Турсунзода

Савол ва супоришҳо:

1. Ба шеър кадом номро мувофиқ медонед ва чаро?
2. Боз чӣ хусусияти рӯдро медонед, хангоми шарҳи мазмун илова кунед.
3. Дар бораи рӯд ё чашмаи деҳаатон ё вағани худ иншо нависед ва азизу муқаддас будани онро тасвир кунед.

**ТАҲЛИЛИ МОРФОЛОГИИ ПЕШОЯНДҲО
НАҚШАИ ТАҲЛИЛ**

- I. Кадом ҳиссаи нутқ аст. Маълумоти умумӣ.
- II. Аломати морфологӣ: тағйирнаёбанда.
- III. Вазифаи синтаксисӣ.

НАМУНАИ ТАҲЛИЛ

Уштуре дар сахро чаро мекард ва аз хору хошоки он сахро
ғизо меҳӯрд. Абдурахмони Ҷомӣ

Дар пешоянд буда, муносибати байни исму феълро ифода
мекунад ва тобиши маконӣ дорад; пешоянди содда ва тағйир
намеебад; аъзои ҷумла намешавад (ҳиссаи ёридихандаи нутқ).

**101. Ҳикоятро хонда аниқ созед, ки калимаҳои ишорашуда чӣ
вазифаро адо мекунанд. Кадоме аз онҳо маъно доранд?**

Овардаанд, ки **дар** замони Нӯшервон ду мард ба як
мартаба **дар маҷлис** ӯ ҳозир шуданд. Яке **ба** овози баланд
ин байт бихонд:

Некӣ куну ҳам ба некӣ андеш,
То он некӣ туро расад пеш.
Он дигаре ин байтро бихонд:
Ту бад макуну зи бад бияндеш,
То зуд бадӣ наёядат пеш.

Чун амири одил ин байт бишунид, писанди хотираш афтод, тахсин карда фармуд, ки то марди аввалро ҳазор дирхам инъом бидоданд ва марди дуюмро сад дирхам.

Яке аз **бузургон** пурсид, ки ё амир, каломи ишон як маънӣ дошт, тафовут аз чӣ роҳ аст?

Амир фармуд, ки **лар** гуфтан тафовут бисёр аст. Каломи марди аввал ҳама ба лафзи некӣ ва сонӣ **ба** бадӣ буда, агарчи ҳар ду як маънӣ дошт.

Машҳур аст, ки “Ҳарфи бад аз забони бад бошад”. Ҳар кӣ некӯкор аст, ҳама ҳарфи некӣ аз забонаш барояд.

“Косаи чинӣ, ки садо мекунад,
Худ сифати хеш адо мекунад”.

“Ту некӣ мекуну дар Дачла андоз,
Ки эзид дар биёбонат диҳад боз”.

аз китоби «Зарбулмасал ва мақолҳо»

Савол ва супоришҳо:

1. Матн ба чанд сарсатр чудо шудааст ва чаро?
2. Мақсади асосӣ дар кадом ҷумла баён шудааст?
3. Иншое навишта дар он шахсеро тасвир кунед, ки алфозаш хуш аст.

102. Матро хонед ва мазмуни онро мухтасар нақл кунед.

Пешояндҳоро муайян намуда, аз лиҳози сохт шарҳ диҳед.

Гӯянд, Искандар эҳсос карда буд, ки барои ҷаҳонкушоии худ беш аз ҳар чӣ мӯҳтоҷ ба нерӯи ҷавон аст. Ба ҳамин ҷиҳат сарбозони мутаҷовиз аз сисоларо ба хидмат наменпазируфт ва ҳатто иҷозат намендод, ки ин афрод илова бар сарбозӣ ба ҳар исму унвони дигар вориди сипоҳ шаванд ва ҷунончи: ҷунин ашхосе ба таври махфиёна ба ўрдуи ў роҳ меёфтанд, ба маҳзи иттилоъ набуд мешуданд. Бо ин васф ду нафар аз сарбозони рашиду фидокори вай дар асари касрати алокаи хонаводагӣ хилае зада, падари пири худро дар сандуке сарбаста ба ҳамроҳ доштанд.

Ҳангоме ки ўрду аз ҳастагии роҳпаймой дар зери осмони торики шаб ба хоб мерафт, пирамард аз сандуқ берун меомад ва бо писарони азизи худ ба гуфтугӯ мепардохт ва субҳгоҳон боз ўро дар сандуқ карда ба роҳ меафтоданд.

Сафарҳои Искандари Зулқарнайн ҳамагӣ омехта бо аҷоибу гароиби буда, аз ҷумла дар яке аз онҳо пас аз паймудани фарсангҳо роҳ дар як маъбари тангу саъб-ул-убури кӯҳистонӣ ба садди баланду маҳкаме расиданд, ки убури аз он муҳол менамуд.

Субҳгоҳон, ки ӯрдуи Зулқарнайн сар аз хоб бардошт, дасти аҷибӣ бо панҷ ангушти бозуи нуронӣ дар осмон зоҳир гардид ва ҳеҷ кас аз худ Искандар гирифта то пасттарин афроди ӯрду натавонист аз рози ин даст огоҳ гардад.

Чизе намонда буд, ки сипоҳ маҷбур ба бозгашт шавад, то он ки шаб, хангоме ки пирамард бино ба маъмул аз сандук берун омад, писарон мочароро барои вай ҳикоят карданд.

Пирамард лаҳзае ба тафаккур пардохт ва сипас рӯ ба писарон карда гуфт:

—Чунончи, фардо аз Зулқарнайн таъмини ҷонӣ барои ман бигиред, ӯрдуро аз ҳамин садд убури хоҳам бурд.

Фарзандон қазияро ба арзи Искандар расонида ва барои ӯ таъмини ҷонӣ хостор шуданд. Вақте пирамард ба хузури Искандар расид, пас аз қавли таъмини ҷонӣ ва ваъдаву навиди бисёр қарор шуд, муаммои ин дасти аҷибӣро ҳал намояд.

Пир пас аз гирифтани таъмини ҷонӣ бедаранг ба муқобили садд рафт ва ду ангушти худро монанди адади ҳафт аз ҳам кушод, ҷилави он даст гирифт. Лаҳзае баъд асаре аз он дасту садд бар ҷой намонд. Хангоме ки пирамард ба боргоҳ баргашт, Искандар аз вай хост, ки ҳақиқати ин розро барои ӯ баён кунад. Пир табассуме карда гуфт:

—Манзури он панҷ ангушт ин буд, ки чунончи панҷ нафар аз рӯи ҳақиқат бо якдигар муттаҳид шуданд, садди маҳкаму азимеро аз пеш бархоҳанд бардошт. Вале ман бо кушодани ду ангушт ба он дастгайб ҳолӣ кардам, ки эҳтиёҷ ба панҷ нафар набуда ва ду нафар ҳам кофист ва метавонанд ин корро анҷом диҳанд.

Аз он баъд Зулқарнайн дастур дод, ки пирони равшанзамири ҳар шаҳр дар илтизоми ӯ бошанд, то хангоми бурузи мушкilot, аз тариқи машварат бо вай ҳамкорӣ намоянд. Ба ҳамин муносибат шоире шеърӣ зер гуфт ва он зарбулмасал шуд:

“Бе пир марав ту дар харобот,
Ҳарчанд Сикандари замонӣ”.

аз китоби «Достониҳои амсол»

Шарҳи лугатҳо:

мутаҷовиз—зиёда аз
афрод—ҷамъи фард
касрат—зиёд, бисёр
маъбар—гузаргоҳ
саъб-ул-убур—душворгузар
ламҳае—лаҳзае, даме
казия—воқеа, ҳодиса
бедаранг—беист, бетаваккуф

Савол ва супоришҳо:

1. Ба матн чӣ ном мондан мумкин аст?
 2. Байтро ба наср баргардонида нависед.
 3. Панди шахси рӯзгордидаеро дар ҳаёт ба қор бурдед?
Иншое навишта аҳамияти онро тасвир кунед.
-

ПЕШОЯНДИ АЗ

103. Матро нависед ва маънидод кунед, ки пешоянди аз чӣ нақше дорад.

Маҳмуд гуфт: “Ин байт кирост, ки мардӣ аз ӯ ҳамезояд?”

Гуфт: “Бечора Абулқосими Фирдавсирост, ки бисту панҷ сол ранҷ бурд ва чунон китобе тамом қарду ҳеч самара надид”. Маҳмуд гуфт: “Сара (хуб) қардӣ, ки маро аз он ёд овардӣ, ки ман аз қон пушаймон шудаам. Он озодмард аз ман маҳрум монд. Ба Ғазнин маро ёд деҳ, то ӯро чизе фиристам.”

аз “Чаҳор мақола”

Савол ва супоришҳо:

1. **Озодмард**-ро шарҳ дода, сохти онро муайян кунед.
 2. Дар матн сухан дар бораи кадом асар меравад?
 3. Таъбирҳои матро ёбед ва шарҳ диҳед.
-

Пешоянди аз чунин тобишҳои маъноӣ дорад:

1. **Макон—Аз Воруҳ ба Самарқанд меравам. Исмаи аз хона баромад.**

2. **Аз чӣ сохта шудан—Ин сандалӣ аз ҷӯби бед сохта шудааст.**

3. Ибтидои замон—Устухонам гашта сахт аз кӯдакӣ бо шири ту.

4. Сабаб—Барфҳо аз гармӣ об шуданд. Ман аз хандаи ӯ осуда гаштам.

5. Мукоиса—Кошкӣ ӯ дар синну сол аз ман калонтар мебуд. Аз марворид донаи гандум қимматтар аст.

6. Сарчашмаи амал—Аз дӯст як ишорат, аз мо ба сар давидан.

104. Порчаи шеърро хонда маънидод кунед ва нависед.
Пешоянди аз чӣ тобишҳои маъноӣ дорад?

... Наёяд накӯкорӣ аз бадрагон,
Муҳол аст дӯзандагӣ аз сагон.
Ҳама файласуфони Юнону Рум,
Надонанд кард ангабин аз зақум.
Зи ваҳшӣ наёяд, ки мардум шавад,
Ба саъй андар ӯ тарбият гум шавад.
Тавон пок кардан зи санг оина,
Валекин наёяд зи санг оина.
Ба кӯшиш нарӯяд гул аз шохи бед.
На зангӣ ба гармоба гардад сапед.
Чу рад менагардад хаданги қазо,
Сипар нест мар бандаро чуз ризо.

Саъдии Шерозӣ

Шарҳи лугатҳо:

бадрагон—бадсириштон, бадниятон
зақум—як навъ дарахти захршира, чизи талху кушанда
хаданги қазо—тири тақдир, сарнавишт

Савол ва супоришҳо:

1. Шумо бо байти сеюм ҳамфикред? Чаро?
2. Ин порча моҳияти кадом зарбулмасалро ифода мекунад?
3. Кадом шаклҳои дигари пешоянди аз-ро дарёфтед?
4. Менагардад-ро боз чӣ тавр ифода кардан мумкин аст?

105. Фикраро хонда маънидод кунед ва вазифаи пешоянди аз-ро шарҳ диҳед.

Азизи ман, коре соз, ки марде шавию соҳибтаҷриба...

Аз гуфтори некон тӯша гиру аз кирдори бадон гӯша. Дилро ба гуфтори беҳудагӯён махарош. Дӯст аз душман шинос. Чунон ки гуфтаанд:

БАӢТ

Барои дӯстон чонро фидо кун,
Валекин дӯст аз душман чудо кун.
Ки бошад дӯст он ёри фидой,
Дилаш равшан ба нури ошноӣ.
Ба нохуш корхо гирад туро даст,
Кунад з-оби насиҳат оташат паст.
Чунин ёре, ки ёбӣ, хоки ӯ шав,
Асири ҳалқаи фитроки ӯ шав.

Самандари Турмизӣ

Шарҳи лугат:

фикра -- чумлае, пораи хурде аз насру назми адабӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Пешоянди **аз** боз чӣ шаклҳо дорад? Доир ба ҳар кадоми он чумлае нависед.
2. Порчаро ҳифз кунед.

106. Ба нақша нигоҳ карда, ба ҳар як тобиши пешоянди аз чумлаҳо тартиб диҳед ва нависед.

Тобиши маконӣ			Тобиши предметӣ		Ибтидои замон	Тобиши сабаб
гузар-гоҳи амал	баро-мадгоҳи амал	ибтидои масоҳат	аз чӣ сохта шудан	муқои-саи пред-метхо		
аз дарё гузаштан	аз хона барома-дан	аз Душанбе сар шудани роҳ	аз охан сохта шудани дар	Отифа аз Закия калонтар аст	аз соати ҳашт сар шудани дарс	аз хунуқӣ часпидани даст

ПЕШОЯНДИ БА

107. **Чумлахоро хонед ва мукоиса карда мулоҳизаатонро гӯед.**

1. Самад аз саёҳат баргашт.	1. Самад ба саёҳат рафт.
2. Озода китобашро аз ман гирифт.	2. Озода китобашро ба ман дод.
3. Акл кӯр бошад, аз дидаи бияно чӣ фоида.	3. Ба бародарам хат навиштам.
-

Пешоянди ба чунин тобишҳои маъноӣ дорад:

1. Сӯй ва самт—Падарам ба Махаллаи Боло рафт. Ба кӯҳ баромадем.

2. Муносибати ашӯ ба ашӯи дигар—Шуои офтоб ба чашмони ӯ бармехӯрданд. Ҳикояро ба бародарам накл кардам.

3. Мақсад, таъинот—Ба хондан меравам. Вай ба тулӯи офтоб мунтазир шуд.

Дар асарҳои бадеӣ пешояндҳои **бар**, **дар** ба ҷои **ба** меоянд: Ҳама бар номаҳои сулҳ имзо мекунем. Мақола дар забони тоҷикӣ навишта шуда буд.

108. **Ҳикматро хонед ва мулоҳизаатонро баён кунед.**

Гӯед, ки пешоянди **ба** чӣ тобиши маъноӣ дорад.

Бузурҷмеҳрро пурсиданд, ки аблаҳонро ба чӣ адаб бояд кардан? Гуфт: “Ба навохт доштан андар даруни парда”. Гуфтанд: “Бандагонро бо чӣ адаб бояд кардан?” Гуфт: “Ба кор фармудан, чандон ки тоқат доранд”. Гуфтанд: “Хасисонро ба чӣ адаб бояд кардан?”. Гуфт: “Ба хорӣ доштан, то қадри хеш бидонанд”. Гуфтанд: “Озодагонро ба чӣ адаб бояд кардан?” Гуфт: “Ба ҳочат раво кардан”.

Ҳам аз ӯ пурсиданд, ки ҷавонмард кист? Гуфт: “Он ки бубахшад ва ёд наоварад”. Гуфтанд: “Чаро ки мардумон аз баҳри мол хештан ҳалок кунанд?”. Гуфт: “Аз баҳри он ки ҷиндоранд, ки хоста бехтар аз ҷизҳои дигар аст ва надонанд, ки он чӣ хоста аз баҳри он бояд бехтар аз хоста бувад”. Ва гуфтанд: “Чизе ҳаст азизтар аз ҷон, ки мардумон аз баҳри

вай бидиханд ва бок надоранд?”. Гуфт: “Аз чон азизтар се чиз аст: дину кин ва роҳат аз паси сахтӣ”.

Ҳам аз ӯ пурсиданд, ки донишро ва саховатро ва шуҷоатро чӣ орояд? Гуфт: “Донишро ростиву саховагро тозарӯй ва шуҷоатро афв кардан, чун зафар ёбад”.

Муҳаммад Ғизолӣ

109. Матнро хонед ва ҳикмати онро таъкид кунед.

Тобиши маъноии пешоянди ба-ро шарҳ дода, гӯед, ки кадом пешоянд онро иваз кардааст.

Ҳар неъмате, ки бар марг завол пазирад, онро хирадманд дар ҳисоби неъмат нагирад. Умр агарчи дароз бувад, чун марг рӯй намуд, аз он дарозӣ чӣ суд. Нӯҳ алайҳиссалом ҳазор сол дар ҷаҳон ба сар бурдааст, ки мурдааст. Қадр неъматеро бувад, ки ҷовидона бошад ва аз офати завол бар карона.

ҚИТЪА

Ба назди марди доно неъмат он аст,
К-аз ӯ чонат бувад ҷовид масрур.
На симу зар, ки чун гӯрат шавад ҷой,
Бимонад ҳамчу сангат бар сари гӯр.

Абдурахмони Чомӣ

Шарҳи луғатҳо:

1. Нӯҳ—пайгамбар, ки тӯфон дар давраи ӯ ба вучуд омадааст.
2. Алайҳиссалом—дуруд бар ӯ.

Савол ва супоришҳо:

1. Андешаи ҳешро мухтасар нависед. Ба мазмуни матн ҳамфикред ё на, чаро?
 2. Чаро дар калимаҳои **баандеша**, **барвакт ба** ва **бар** бо калима ҳамроҳ навишта шудаанд?
 3. Матнро ҳифз кунед.
-

ПЕШОЯНДИ ДАР

110. Зарбулмасалхоро хонед ва гӯед, ки пешоянди дар чӣ вазифа дорад.

1. Дар чӯи ноканда об намеравад.
2. Дар хонаи мӯр шабнаме тӯфон аст.
3. Дар тобистон морон борад, беҳтар аст аз борон.
4. Тилло дар оташ, одам дар меҳнат маълум мешавад.

Пешоянди дар чунин тобишҳои маъноӣ дорад:

1. Макон—Бахтро дар бозор нафрӯшанд. Панд ба нодон, борон аст дар шӯристон.

2. Замон—Падарам дар зимистон ба деҳа рафт. Чамъомад дар соати ду оғоз мешавад.

3. Ба коре машгул будан—Занон дар қолинбофӣ машгуланд.

Чи дар назм ва чи дар наср баъзан ба ҷои пешоянди дар андар меояд: Махмуд бо ҳама котибони ҳеш андар андеша афтод.

111. Матиро хонда, тобишҳои маъноии пешоянди дар-ро шарҳ диҳед ва натиҷаи бардоштаатонро мухтасар нависед.

Рӯзе шустагар ба кор машгул буд, писар бар ҳар нишасту бар чӯй рафт ва ба гирдобе амиқ даровард. Ногоҳ талотуми мавҷҳо ва ҳучуми фавҷҳои селоб даррасид ва ҳар ду дар ғарқоб афтоданд ва гирдоб эшонро гоҳ чун садаф дар қаъри об мебурд ва гоҳ чун хошок бар сар меовард. Шустагар чун писару ҳар дар дами ҳалок дид, аз он ҷо ки одати табиӣ ва ишқи пайвандӣ ва шафқати аслию меҳри хулқӣ бувад, хост, ки даршавад ва писару ҳарро аз ҳамаи балову ғарқоби селоб берун орад ва аз чанголи мавҷҳову дами фавҷҳо ҳалос диҳад. Хештанро дар об андохту чанг дар писар зад ва писар низ аз бими ҷону хавфи ҳалок чанг дар падар зад, ки.. то худро аз ғарқоби гирдоб ба соҳили саломат ва наҷот афганад, падарро дар гирдоб кашид. Шустагар ҳарчанд

хилат кард, то чони худро аз дасту чанголи ӯ халос диҳад, мумкин нагашт ва охируламр, падару писар чони ширин чун шакар дар об ба бод доданд ва умри азизу нафси нафисро видоъ карданд:

Чу душман, ки доно бувад, бех зи дӯст,
Або душману дӯст донош накӯст.

аз китоби «Ҳаким Синдбод»

Савол ва супоришҳо:

1. **Меҳри хулқӣ**-ро чӣ тавр мефаҳмед?
2. Агар шумо мебудед, чӣ кор мекардед?
3. Дар калимаҳои **даровардан**, **даршавад дар** чӣ вазифаро адо кардааст?

112. Хонед ва баъд нависед ва вазифаи пешоянди дар-ро бо тобишҳояш шарҳ диҳед.

Овардаанд, ки дар боғе булбуле дар шохи дарахте ошённе дошт ва дар чаману боғ бо овози худ гарра буд. Чун фасли баҳор рафту хазон даромад, булбул дар боғ омад, на ранги гул диду на бӯи сунбул шунид ва аз бенавой аз наво фуру мوند. Булбули гурусна ба дарюза (гадой) пеши мӯр рафту гуфт:

—Чӣ шавад, агар имрӯз каромат кунӣ, ки аз гуруснагӣ мемирам?

Мӯр гуфт:

—Намедонистӣ, ки “Ҳар баҳореро хазоне ва ҳар роҳеро поёне бошад”.

аз китоби «Зарбулмасал ва мақолҳо»

Савол ва супоришҳо:

1. Аз ин ҳикоят чӣ хулоса баровардед?
2. Магар дар чомеъа ба булбул монанд одамоне ёфт мешаванд?

113. Байтҳоро шарҳ дода, тобиши пешоянди андар-ро муайян кунед.

Сухан монад андар чаҳон ёдгор,
Сухан бехтар аз гавҳари шохвор.

Макун бад, ки бинӣ ба фарчом бад,
Зи бад гардад андар чаҳон ном бад.

Ба кор андар андеша бояд нахуст,
Бад-он то шавад эмину тандуруст.

Абулқосим Фирдавӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Байтҳоро ба наср баргардонед.
2. Дар байти аввал **аз** чӣ тобиши маъноӣ дорад?

114. Тобишҳои маъноии пешояндҳоро муайян карда, дар дафтар нақшаро пур кунед.

Пешоянди дар		Пешоянди ба	
Мисолҳо	тобиши маъноӣ	Мисолҳо	тобиши маъноӣ
дар Душанбе дар хона дар навиштан дар Отифа дар як моҳ		ба Душанбе ба хона ба навиштан ба Отифа ба муддати як моҳ	

ПЕШОЯНДИ БО

115. Зарбулмасалҳоро маънидод карда, вазифаи пешоянди бо-ро гӯед.

1. Бо одами тарсончак ба шикор нарав.
2. Бо чашм бину бо забон гӯй.
3. Бо моҳ шинӣ, моҳ шавӣ,
Бо дег шинӣ, сиёҳ шавӣ.

Пешоянди бо чунин тобишҳо дорад:

1. Ҳамроҳӣ—Ман **бо** падарам омадам.

2. Воситаи иҷро—Дастамро **бо** оби хунук шустам.

Хатро **бо** калам менависанд.

3. Замонӣ—**Бо** дидани ин ҳол хандон шуд.

116. Матро хонед ва гӯед, ки аз он чӣ нуктаеро дарк кардед. Сипас тобишҳои маъноии пешоянди **бо**, андар ва аз-ро шарҳ диҳед.

Як рӯз Сикандар бо сархангони хеш барнишаста буд. Яке аз эшон гуфт: “Худой Таъоло туро мамлакате бузургвор додааст, занон бисёр дор, то фарзандони ту бисёр гарданд ва ёдгори ту андар ҷаҳон бимонад”. Ҷавоб дод, ки ёдгори мардум на фарзанд аст, балки суннатҳову сиратҳои некӯст ва касе, ки мардони ҷаҳонро галаба карда бувад, нашояд, ки занон ӯро галаба кунанд”.

Муҳаммад Ғазолӣ

-
117. Зарбулмасалҳоро нависед ва вазифаи пешоянди **бо**-ро маънидод кунед.

1. Бо бадон бад бошу бо некон-накӯ,
Ҷои гул гул бошу ҷои хор-хор.

2. Бо задан об аз ҳам ҷудо нашавад,
Обу оташ ба ҳам якҷо нашавад.

3. Бо сухани ширин мор аз хонааш мебарояд.

4. Бо як гул баҳор намешавад.

5. Марги бошараф бех аз зиндагии пурмазаммат.

Савол ва супоришҳо:

1. Зарбулмасалҳоро шарҳ диҳед.

2. Накле нависед, ки моҳияти яке аз зарбулмасалҳоро фаро гирифта бошад.

3. Дар мисоли охири **бо** магар пешоянд аст?

ПЕШОЯНДИ БАРОИ

118. Шеърро хонед ва мавзӯи онро муайян кунед. Гӯед, ки пешоянди барои чӣ вазифа дорад?

Барои ҳурмати мӯи сафедаш,
Ки ҳар тораи чу як роҳи сафед аст.
Барои дил, дили оинавораш,
Ки аз чашму нигоҳи ӯ падида аст.
Барои хотири шеъраш, ки онро
Ба роҳи хеш болу пар намудам.
Барои шеъри мардумошнояш,
Ки аз он шеъри худро сар намудам.
Барои ҳиммати номи баландаш,
Баландиҳои чун чархи баринаш,
Барои хоксориҳои покаш,
Таҳаммулнокии ҳамчун заминаш.
Қасам бар чону вичдони ҷавонам,
Агар дар шеър кутби нав кушоям.
Аз он ҳар субҳ чун ахтар бароям,
Ба назди шеъри ӯ таъзим намоям.

Мӯъмин Қаноат

Савол ва супоришҳо:

1. **Дили оинавор**, яъне чӣ?
2. Дар ин шеър кадом хислатҳои тавсифшавандаро пайдо кардед?
3. Иншое навишта шахси бароятон азизро тасвир кунед.
4. Кадом пешоянд муродифи **барои** аст?

119. Ба ҷои нуқтаҳо пешояндҳои мувофиқ гузошта, матро хонед ва тобишҳои маъноии онҳоро аниқ созед.

М: ҳоло дар бораи ҳосияти таъобатии зардолу хеле хуб медонем. Зардолу моддаҳои дорад, ки кодир аст... организм намакҳои зараровар аз ҷумла радиоактивиро хориҷ созад. Мевани зардолу маҷмуи бисёр витаминҳост. Натрий, магний, калий, фосфор, олтингӯгирд, кальций, оҳан, мис, сурб, марганес, кобальт, фтор, йод—ин ҳама маводи минералии

зардолу мебошад, ки... фаоълияти муътадили ҷисми одам
нихоят заруранд. Мағзи донаи зардолу... табобати
бемориҳои нуқси дил, катарии меъда, ксерофоталмия ҳосияти
хуб дорад.

Зардолу меваи... хоҷагии халқ Ҷоидовар аст. Ҳатто аз
каркаи он рангу дору, ангишти активӣ истеъмол мекунад.
Чӯби саҳти он аз чӯби дуб кам нест ва ... наҷорӣ ҳам хуб кор
меояд.

... минтақаҳои кӯҳсор парвариши зардолу хеле мувофиқ аст.
Вай дар санглохзорҳо, дар санғзаминҳои водихо ва аксар дар
он ҷойҳои мерӯяд, ки сабзондани дигар дарахт ғайримумкин аст
ва ё Ҷоидовар нест.

Аз замонҳои қадим дарахти зардолуро бештар...
минтақаҳои кӯҳсор мешинонданд, ки майдонҳои қалонро
мегирифт. Дар водихо бошад, қад-қадӣ чӯйбор, қанори
роҳу вотиҳо шинонда мешуд ва ҳамчун дарахти зарурӣ дар
хотаҳо низ месабзид.

аз «Садои Шарқ»

Савол ва супоришҳо:

1. Дар бораи меваи, ки аҳамияти табобатӣ дорад,
нақле нависед.
2. **Зардолу**-ро аз ҷиҳати сохт шарҳ диҳед.

Пешоянди барон чунин тобишҳои маъноӣ дорад:

1. Мақсад—Аҳмад Маҳдум ин ҷо **барон** дамгирӣ ме
омад. Мо **барон** сулҳу салоҳ мубориза мебарем.

2. Таъинот—Падарам **барон** шумо китоб оварданд.
Пешоянди **бахри** ба ҷои **барон** чун муродиф
истифода мешавад.

**120. Порҷаро хонда маънидод кунед. Баҳри кадом
пешояндро иваз кардааст?**

Нашояд ҳама киштан аз баҳри хеш,
Ки рӯзихӯронанд аз андоза беш.
Зи боғе, ки пешинагон коштанд,
Пасояндагон мева бардоштанд.

Чу кишта шуд аз баҳри мо чанд чиз,
Зи баҳри касон мо бикорем низ.

Низомии Ғанҷавӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Ба наср баргардонед.
2. Порчаро ҳифз кунед.

121. Матиро хонед ва хулосаатонро бо ду-се ҷумла нависед ва аз пешоянди барои истифода кунед.

Ҷуфте Кабӯтар дар аввали тобистон донае чанд фароҳам оварданд ва дар ғӯшае барои зимистон захира ниҳоданд. Он донаҳо нам дошт. Чун тобистон ба охир расид, ҳаво асар карда донаҳо хушк шуд ва аз будаш камтар менамуд. Кабӯтари нар дар ин вақтҳо аз хона ғойб буд.

Чун боз омад, донаро андак дид. Ҷуфти худро маломат намуда гуфт:

—Ин донаҳо барои хӯроки зимистон ниҳода будем, ки чун шиддати сармо падид ояд ва аз касрати барф дона дар сахро намонад, ба он рӯз гузаронем. Дар ин вақт ки дар кӯҳу дашт чина ёфт шавад, ту захираро чаро хӯрдӣ? Охир шунидаӣ, ки ҳукамо гуфтаанд:

Кунун, ки баргу навог ҳаст, чаҳде кун,
Захирае бинех аз баҳри бенавоии хеш.

Кабӯтари мода гуфт:

—Аз ин донаҳо ман нахӯрдам.

Кабӯтари нар чун донаро камтар медид, ба гапи мода бовар намекард ва ўро мезад, то ки бимурд.

Пас дар фасли зимистон, ки боронҳо борида, осори рутубат ба дару девор зоҳир шуд, дона нам кашида ба холи асл бозомад. Кабӯтари нар донист, ки сабаби нуқсон ҷи будааст.

Пас дар фироқи ёри ғамгусор нолидан оғоз кард ва ба зорӣ мегиристу мегуфт:

—Ҷудоии дӯст саҳт аст ва саҳттар он ки пушаймонӣ суд нахоҳад дошт.

Ба кори хеш тааммул намоӣ, к-аз таъҷил,
Зиён куниву касеро зиён надорад суд!

аз «Калила ва Димна»

ПЕШОЯНДИ БЕ

122. Зарбулмасалҳоро нависед ва мулоҳизаатонро дар бораи пешоянди бе хатгӣ баён созед.

1. Бе меҳнат роҳат муяссар намешавад.
 2. Беша бе шер не, дарё бе моҳӣ.
 3. Бе шамол шохи дарахт намечунбад.
 4. Гул бе хор намешавад, гӯшт бе устухон.
-

Пешоянди бе чунин тобишҳо дорад:

1. Дар амали ҷумла иштирок надоштани касе, чизе ва ё ходисае.

—Мо **бе** ҳеч душворӣ ба қулла баромадем. Дарси забон **бе** мисол не, дарси таърих **бе** сол.

2. Барои амали ҷумла шарт будани иштироки касе ё чизе— **Бе** об зиндагӣ намешавад. **Бе** китоб дониш нест. **Бе** аҷал кас намирад.

Дар адабиёти бадеӣ бидуни муродифи пешоянди **бе** шуда меояд:

Кор бидуни шитоб идома мекунад.

123. Шеърро ифоданок хонда, нақши пешоянди бе-ро шарҳ диҳед.

Гул бе рухи ёр хуш набошад,
Бе бода баҳор хуш набошад.
Тарфи чаману ҳавои бӯстон
Бе лолазор хуш набошад.
Раксидани сарву ҳолати гул
Бе савти ҳазор хуш набошад.
Боғи гулу мул хуш аст, лекин
Бе сӯхбати ёр хуш набошад.
Ҳар нақш, ки дасти ақл бандад,
Ҷуз нақши нигор хуш набошад.
Бо ёри шакарлаби гуландом,
Бе бӯсу канор хуш набошад.

Ҷон нақди муҳаққар аст Ҳофиз,
Аз баҳри нисор хуш набошад.

Ҳофизӣ Шерозӣ

Шарҳи лугатҳо:

тарф—канора, канор
савти хазор—садои булбул
мул—май, шароб
муҳаққар—ҳақир, ночиз, ҳақир шумурдашуда
нисор—пошидан

Савол ва супоришҳо:

1. Чаро феълҳои матн дар шакли инкор омадаанд?
2. Ду байти аввалро ба наср баргардонед.
3. Шеърро ҳифз кунед.

124. Байтҳоро аввал хонда маънидод кунед, сипас навишта вазифаи пешоянди бе-ро шарҳ диҳед.

Бе заҳмату кор нон намебояд хӯрд,
Як лукма ба ройгон намебояд хӯрд.

А. Лоҳутӣ

Бе азми дурусту сазӣи комил,
Касро нашавад мурод ҳосил.

Саъдии Шерозӣ

Аз он боист чандон ранҷ бурдан,
Ки “бе ранҷе нахоҳӣ ганҷ бурдан”.

Фаридуддини Аттор

Савол ва супоришҳо:

1. Байти дуюмро ба наср баргардонед.
2. Калимаҳои **бедавлат**, **беғуноҳ**, **бемор**, **бекор**-ро аз чихати сохт шарҳ диҳед ва гӯед, ки чаро **бе** якҷоя навишта шудааст.

ПЕШОЯНДИ ТО ВА ЧУЗ

125. Чумлаҳоро нависед ва тобиши пешояндҳои то ва чуз-ро муайян созед.

1. То омадани табар кунда меосояд.
2. То мард сухан нагуфта бошад,
Айбу хунараш нухуфта бошад.

Саъдии Шерозӣ

3. Агар ба ин таклиф розӣ бошӣ, то пагоҳ маро огоҳ кун
4. Аз илм мурод чуз амал нест (зарб).

Пешоянди то чунин тобишҳо дорад:

1. Ибтидо—То дастат начунбад, дахонат намечунбад.
То меҳнат накунӣ, санги сиёҳ лаъл нагардад.

2. Интиҳо—Оби Қайҳун бо ҳама пахноварӣ, Хинги
морро то миён ояд ҳаме. (*Рӯдакӣ*)

Барф то зонуяш расид. (*С. А.*)

Пешоянди чуз фақат истисно (аз маҷмӯи чизҳо
чизеро баровардан)-ро ифода мекунад: “Чуз ту каси
гамхорам нест”.

126. Нависед ва маънидод кунед.

Гӯед, ки пешояндҳои то чӣ тобишҳои маъноӣ доранд.

1. Мо аз Қаршӣ то Когон пиёда рафтем.
2. Азим то бегоҳ ба корҳои падараш ёрӣ меод.
3. Мактубро то як пиёла чой нӯшидан навишта дод.
4. Одамон то ними шаб кор мекунанд.

127. Шеърро хонед, тобишҳои пешоянди то-ро шарҳ диҳед.

То ҳаёти ман ба дасти нони деҳқон асту бас,
Чони ман сар то ба по қурбони деҳқон асту бас.
Розикӯ рӯзидеҳи шоҳу гадо баъд аз худой
Дасти хунолуди базрафшони деҳқон асту бас.
Дар Асад чун Хут сӯзад з-офтобу оқибат,
Бенасиб аз Сунбула Мизони деҳқон асту бас.
Он ки ларзад ҳамчу мурғи нимбисмил субҳу шом,
Дар зимистон пайкари урғи деҳқон асту бас.
Бар сари хон хоҷа пиндорад, ки бошад мизбон,
Ғофил аст аз ин ки худ меҳмони деҳқон асту бас.

Фарруҳии Яздӣ

Шарҳи луғатҳо:

Асад—бурчи панҷум аз бурҷҳои дувоздахгона
Хут—номи бурчи дувоздахум аз бурҷи осмонӣ
хоҷа—сарватманд
розикӯ—рӯзидиҳанда
нимбисмил—нимқушта

Савол ва супоришҳо:

1. Боз чӣ сифатҳои деҳқонро медеҳед, нависед.
2. Дар бораи фарде, ки ба деҳқонӣ машғул аст, иншое нависед ва андешаи худро баён созед.
3. **Бенасиб**-ро аз ҷиҳати сохт шарҳ диҳед.

128. Порчаи манзумро хонед ва тобиши ҷуз-ро маънидод кунед.

Ҷуз сари кӯяш мани овораро маскан мабод,
Булбули беҳонумонро ҷой ҷуз гулшан мабод.
Бар дараш шабҳо сагонро ҷою ман маҳрум аз ӯ,
Ваҳ, чӣ рӯз аст ин, ки дорам, сағ ба рӯзи ман мабод.
Дигаронро дида равшан гарчи аз мардум бувад,
Ҷуз ба рӯи он парирӯ чашми ман равшан мабод...

Абдурахмони Ҷомӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Дар байти сеюм **дида** ба кадом маъно омадааст?
Муродифҳои онро номбар кунед.

2. **Чуз** аз **чузъ** чӣ фарк дорад? Мавриди навишти ҳар яки оиро дар ёд нигоҳ доред.
 3. Кадом пешоянд **чуз**-ро иваз мекунад?
-

129. Хонед ва калимаҳои ишорашударо шарҳ диҳед.
Онҳо чӣ вазифаро адо кардаанд?

1. Духтарча **тарафи** маро нишон дода чизе гуфт.
 2. Ҳасан **сӯи** хона равон шуд.
 3. Офтоб **самти** мағриб шитофт.
 4. Ман **пешӣ** падарам рафтам.
 5. Мошинае **назди** дарвоза омада истод.
-

130. Порчаҳои маизумро хонед ва вазифаи пешояндҳои соддаи изофиро шарҳ диҳед.

Ҳар он, к-ӯ барад номи мардум ба ор,
Ту чашми накӯгӯӣ аз вай мадор.
Ки андар қафои ту гӯяд ҳамон,
Ки **пешӣ** ту гуфт аз паси дигарон!

Саъдии Шерозӣ

Дило, **назди** касе биншин, ки ӯ аз дил хабар дорад,
Ба зери он дарахте рав, ки ӯ гулҳои тар дорад.

Ҷалолиддини Румӣ

Нашояд, к-одамӣ чун курраи ҳар
Чу сер ояд, нагардад **гирди** модар.

Саъдии Шерозӣ

131. Ба қои нуктаҳо аз пешояндҳои қавсаӣ мувофиқашро гузошта, ҷумлаҳоро нависед. Гӯед, ки пешояндҳо чӣ тобише бахшидаанд.

1. ... ошӣ болаззат қои кабуд айни муддаост.
 2. ... Тошканд мерафтем.
 3. ... дамидани субҳ гулхан хомӯш гашт.
 4. ... ривоятҳо ин деҳа анорзор будааст.
- (баробари, қониби, мувофиқи, баъди).
-

Баъзан дар асарҳои бадеӣ (ҳам назму ҳам насер) калимаҳои пеши, назди, болои, паси, тарафи маъноҳои луғавии худро аз даст дода, ҳамчун пешоянд истифода мешаванд ва бо исми мафҳумҳои исмшуда омада, тобишҳои гуногуни маъноӣ зоҳир мекунанд.

132. Ба нақша нигоҳ карда, тобиши маъноии пешояндҳоро ёбед ва нависед.

Пешояндҳо	Мисолҳо	Қадам тобиши маъноӣ доранд?
дар	дар домани Фарғона будан дар қанори дарёи Сир ҷой гирифта	
ба	ба аҳди қадим мавҷуд будан ба ман гуфта	
аз	аз хона баромадан аз пагоҳи интизор будан аз хунуки ях бастан аз ҷӯби бед сохтан	
бо	бо падар омадан бо мошин рафта	
барои	барои дидан омадан барои бародар овардан	
бе	бе шумо иҷро нашудан бе азми дуруст мурид ҳосил нашудан	
то	то омадани падар интизор шудан то Душанбе рафта	
ҷуз	ҷуз ту касе надоштан	

ПЕШОЯНДҲОИ ТАРКИБӢ

Пешояндҳои таркибӣ аз пешояндҳои аслий ва исму зарфҳои таркиб меёбанд, ки маънои дугавиашонро қариб гӯм карда, фақат барои тафсили пешоянд хизмат мекунад:
Дар пеши ин хона суфайи баланде ҳам буд. (С. А.)

Дар паси ҳар гиря охир хандаест,
Марди охирбин муборакбандаест. (Румӣ)

Баъд аз як соат навбат ба мо расид.

Пешояндҳои таркибӣ ба ду гурӯҳ ҷудо мешаванд:

1. Пешояндҳои таркибии изофӣ, ки аз пешоянди аслий, исм ва изофат иборатанд: ба тарафи, ба сӯи, дар рӯи, дар даруни, дар болои, аз болои, аз ҷиҳати, аз барои, ба муносибати, ба назди...

2. Пешояндҳои таркибии беизофат, ки аз ду пешоянд ва ё аз исму пешоянд иборатанд: доир ба, онд ба, нисбат ба, гайр аз, ба ҷуз, пеш аз, баъд аз, то ба...

133. Ҳикоятро хонед ва маънидод кунед. Пешояндҳои онро, ба хусус пешояндҳои таркибиро шарҳ диҳед.

Подшоҳе ба куштани бегуноҳе фармон дод.

Гуфт:

—Эй малик, ба мӯҷиби хашме, ки туро бар ман аст, озори худ маҷӯй, ки ин укубат бар ман як нафас барояд ва базаи (гуноҳ) он бар ту ҷовид бимонад.

Даврони бақо ҷу боди саҳро бигузашт,
Талхию хушию зишту зебо бигузашт.
Пиндошт ситамгар, ки ҷафо бар мо кард,
Дар гардани ӯ бимонду бар мо бигузашт.

Маликро насихати ӯ судманд омад ва аз сари хуни ӯ даргузашт.

Саъдии Шерозӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Дар мисраи дуҷум кадом калимаҳо ба ҳамдигар зидмаъноанд?
 2. Аз ҷумлаи охир таъбирро ёфта шарҳ диҳед.
 3. Ҳикоятро ҳифз кунед.
-

134. Матро хонед ва пешояндҳои таркибиро муайян карда, тобишҳои маъноияшро шарҳ диҳед.

Сайид Акбар аз Бухоро омад. Ман дар пеши ӯ хатмашққуниро сар кардам. Ӯ мувофиқи одати муаллимони хат якчанд ҳарфи арабиро бо қалами ҷалӣ дар қоғаз калон-калон навишта дод. Дар вақти навиштани ин ҳарфҳо маълум шуд, ки ӯ дар майданависӣ хати хоное дошта бошад ҳам, дар ҷалинависӣ бадхат будааст. Ва ҳол он ки барои навмашқон сармашқҳои хушхати ҷалӣ-калон лозим аст ва муаллим бояд тарзи навиштани он ҳарфҳоро ба шогирд амалан нишон диҳад.

Муаллими ман қашш ва доманаҳои ҳарфҳои калонро қачу қилеб карда навишт ва баъд аз он ҷоҳои аз қоида берун баромадаи онҳоро ба нӯги қаламтарош аз дандонҳояш оҳар тарошида гирифта молид, пас аз он бо нӯги қаламтарош оҳарро аз рӯи қоғаз тарошида гирифт, ки бо он оҳар ҷоҳои барзиёди ҳарфҳо ҳам тарошида шуданд. Баъд аз он бо нӯги қалам аз рӯи қоида ҷоҳои холимондаи ҳарфҳоро сиёҳӣ пур кард. Ба ҳамин тариқа як сархате ба вучуд омад, ки вайро ҳар кас бинад, муаллимиро айб карда наметавонист.

Садриддин Айни

135. Порчаҳои манзумро хонда маънидод кунед.

Пешояндҳои соддаи изофӣ ва таркибиро ёфта вазифаи онҳоро аниқ созед.

1. Эй, ки ту аз зулм чоҳе меканӣ,
Аз барои хеш доме метанӣ.
Бар заифон гар ту зулме мекуни,
Дон, ки андар қаъри чоҳи бебунӣ.
Гирди худ чун кирми пилла барматан,
Баҳри худ чаҳ меканӣ, андоза кан.

Ҷалолиддини Румӣ

2. Дона чун андар замин пинхон шавад,
Баъд аз ин сарсабзии бӯстон шавад.
Зарру нукра гар набудандӣ ниҳон,
Парвариш кай ёфтандӣ зери кон.

Ҷалолоддини Румӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Порчаи дуюмро ба наср баргардонед.
2. Мазмуни порчаи аввал кадом зарбулмасалро ба ёд меорад?

136. Матиро хонед ва гӯед, ки моҳияти асосӣ дар кадом ҷумла—сарсатр баён шудааст.

Рӯбоҳе дар бешае ватан сохта буд. Сабоҳе дар талаби тӯйма ҳар тараф мегашт. Мурғи хонагие дид, хост то ўро сайд кунад. Овози табле ба гӯшаш расид. Нигоҳ кард, ба болои дарахт ҷуссае дид кавию фарбех. Аз ў овози баланд истимоъ намуд. Қуввати томеаи рӯбоҳ дар ҳаракат омада, аз камини мурғ бархосту қасди кавичусса карда ҷаст ба сад меҳнат, ба болои дарахт раҳти худро кашид. Чун пӯстро бидарид, чуз бод чизе надид. Оташи ҳасрат дар дили рӯбоҳ афтод, оби надомат аз дида борида гуфт:

—Дареғ, ба воситаи ин ҷуссаи пурбод сайди ҳалоли ман аз даст рафту аз ин сурати бемаънӣ фондае ба даст наёмад.

Духул дар фиғон аст доим, вале,
Чӣ ҳосил, чу андар миён ҳеч нест?
Агар донише ҳаст, маънӣ талаб,
Ба сурат машав гарра, к-он ҳеч аст.

Пас холи инсонро аз лисони ў бояд донист... Чунон ки гуфтаанд: шиносед мардро аз гуфтор, на аз чомаву дастор.

Самандари Тирмизӣ

Шарҳи лугатҳо:

истимоъ намудан—шунидан
томеа—тамаъкорӣ, хирс
камин—камингоҳ, шинак
раҳт—рафтаи, равона шудан

оби надомат—ашк, ашки таассуф
гарра шудан—фирефта, магрур шудан
лисон—забон

Савол ва супоришҳо:

1. Ҷумлаҳои пешоянди таркибидорро нависед ва вазифаи онҳоро аниқ кунед.
2. Муродифи **духул**-ро аз матн ёбед.
3. Кор шамшер мекунад, на гилоф ба мазмуни матн чӣ муносибат дорад?

137. Ба ҷои нуқтаҳо пешояндҳои мувофиқ (ба воситаи, нисбат ба) гузошта, матнро нависед.

Азизи ман, дар тарбияи аҳли ҳунар саъй намоӣ ва беҳунаронро... хидмати падар эътибор нанамой, ки одамиро... ҳунар аст, на ба устухони падар.

БАЙТ

Ба мурда касеро, ки нозандагист,
Басе мурданаҷ бехтар аз зиндагист.

Самандари Турмизӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Ҳадафи асосии матнро шарҳ диҳед.
2. Матнро ҳифз кунед.

138. Нақшаро бодикқат хонед ва пешояндҳоро аз исму зарфҳо фарқ кунед.

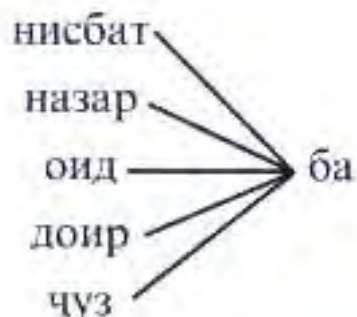
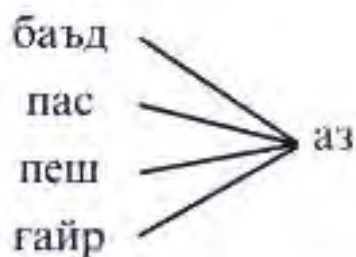
Зарф ва исмҳо

1. Баъд аз ин гуфтугӯ во нахӯрдаем.
2. Ин суҳанон ба ӯ ҳеҷ нисбате надоранд.
3. Падар сари фарзандашро сила кард.
4. Ба назари ӯ рӯзи равшан шаби тор гашт.

Пешояндҳо

1. Баъд аз сӯхбат максад равшан гашт.
2. Имсол ҳаво нисбат ба соли гузашта бехтар аст.
3. Ба сари кор рафта лозим омад.
4. Назар ба маълумоти онҳо мактабҳо фаъолият-ашонро қатъ намекунанд.

139. Ба нақша нигоҳ карда, доир ба ҳар як пешоянд ҷумлаҳо тартиб диҳед.

140. Порчаи манзумро хонда маънидод кунед.
Сипас пешояндҳои онро шарҳ диҳед.

Накӯӣ гарчи бо нокас нашоӣд,
Барои маслиҳат гаҳ-гаҳ бибоӣд.
Саги дарранда чун дандон кунад тез,
Ту дарҳол устухоне пеши ӯ рез.
Ба урф андар ҷаҳон аз саг батар нест,
Накӯӣ бо вай аз ҳикмат бадар нест.
Ки гар сангаш занӣ, ҷанг озмоӣд,
В-араш темор дорӣ, галла поӣд.

Саъдии Шерозӣ

Шарҳи луғатҳо:

урф—одат, расм

ҳикмат—ҳирад

темор—ғамхорӣ, парасторӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Байти аввалро ба наср баргардонед.
2. **Дарҳол**-ро аз ҷиҳати сохт муайян сохта, кадом ҳиссаи нутқ буданаширо гӯед.

141. Ҳикоятро хонед ва гӯед, ки ҳикмати он дар ҷист?

Хатибе кареҳуссавт худро хушовоз пиндоштӣ ва фарёди беҳуда бардоштӣ.

Мардуми қаря ба иллоти чоҳе ки дошт, балияташ ҳамекашиданд ва азияташро маслиҳат намедиданд. То яке аз хутабои он иқлим, ки бо ӯ адовате ниҳонӣ дошт, боре ба пурсиши вай омада буд, гуфт:

—Туро хобе дидаам, хайр бод!

Гуфто:

—Чӣ дидӣ?

Гуфт:

—Чунон дидам, ки туро овози хуш буд ва мардумон аз анфоси ту дар роҳат буданд.

Хатиб андар ин лаҳте бияндешиду гуфт:

—Ин муборак хобест, ки дидӣ, маро бар айби худ вокиф гардондӣ. Маълум шуд, ки овози нохуш дарам ва халқ аз баланд хондани ман дар ранҷ. Тавба кардам, ки аз ин пас хутба нагуям, магар ба оҳистагӣ.

Аз сӯҳбати дӯсте ба ранҷам,
К-ахлоки бадам ҳасан намояд.
Айбам ҳунару камол бинад,
Хорам гулу ёсуман намояд.
Ку душмани шӯхчашми нопок,
То айби маро ба ман намояд?

Саъдии Шерозӣ

Шарҳи лугатҳо:

хатиб—касе, ки хутба мехонад, воизи хутбаҳо
карехуссавт—бадовоз
балият—ранҷу кулфат
анфос—ҷамъи нафас, овоз

Савол ва супоришҳо:

1. Пешояндҳои матиро аз ҷиҳати сохт ва тобиши маъноӣ шарҳ диҳед.
 2. Порчаи манзумро ба наср баргардонед.
 3. Порчаи назмиро ҳифз кунед.
-

142. **Чумлаҳоро нависед, ба калимаҳои ишорашуда диққат диҳед. Гуед, ки онҳо аз якдигар чӣ фарқ доранд.**

1. Зиракӣ, бафаҳмӣ ва дониши ӯ Шодиро чунон хурсанд карда буд, ки вай ба пӯсташ намегунҷид.	1. Ба фаҳми ман, маслиҳати муаллим дуруст аст,—гуфт мудирӣ мактаб ба падари хонанда.
2. Шодӣ ба девори вагон тақякунон бахузур менишаст	2. Қосим ба ҳузури раиси ҳукумат омад.
3. Ҳалим бачаи хеле бамаънӣ аст.	3. Ба маънии гапӣ ӯ сарфаҳм нарафтам.

ПАСОЯНДҲО

143. **Чумлаҳоро хонед ва фарқи маъноии онҳоро шарҳ диҳед.**

1. Ман китоб харидам	1. Ман китобро харидам.
2. Муаллим ба Зебӣ гуфт.	2. Муаллим Зебиро гуфт.
3. Шароф омада нишаст.	3. Шароф омадан замон нишаст.
4. Чанд дақиқа вақт гузашт.	4. Чанд дақиқа барин вақт гузашт.

Дар забони тоҷикӣ ду пасоянди асликӣ: **-ро** ва **барин** вучуд доранд, ки харду маъноии мустиқили лугавӣ надоранд. Пасоянди **-ро** шахсу предметро ва ходисаи муайян ва ягонро нишон медиҳад. Агар сухан дар бораи мафҳумҳои номуайяне равад, исми ифодакунандаи пуркунанда бе пасоянди **-ро** меояд. Масалан: Китобро хондам. Ин чумла аз ду калима—исм ва феъл (амал) иборат аст. Предмет ба таъсири амал дучор гардидааст. Чумлаи мазкурро бе пасоянди **-ро** низ гуфтан мумкин аст: китоб хондам.

Дар ин мисол дар бораи амал (хондам) ва дар бораи предмети ба таъсири ин амал дучоршуда (китоб) сухан меравад. Гуянда ба мо мефаҳмонад, ки вай умуман бо кадом предмет кордор шудааст.

Агар гуянда китоби муайяно дар назар дошта бошад, дар ин ҳол номи предмет бо пасоянди-ро оварда мешавад: китобро хондам. Ман дарсамро тайёр кардам. Бародарамро хондам.

Пасоянди **барин** барои ифодаи тобиши маъноии монандӣ ва тахмин хизмат мекунад: Бо белча чормағз **барин** гулқанд қанда гирифта ба тарафи кози дароз кард.

Пасоянди **катӣ** (**катӣ**) бештар дар гуфтугӯ истеъмоли мешавад ва ҳамчун пешоянди **бо** барои ифодаи тобиши ҳамроҳӣ ва воситаи иҷро хизмат мекунад: Ман бародарам **катӣ** омадам. Ҳезумро табар **катӣ** кафондам.

144. Порчаҳои манзумро хонед ва калимаҳои пасоянддорро нависед ва вазифаи онро шарҳ диҳед.

Касе, к-ӯ хирадро надорад зи пеш,
Дилаш гардад аз кардаи хеш реш.
Ҳушивор девона хонад варо,
Ҳамон хеш бегона хонад варо.

Ба дониш равонро тавонгар кунед,
Хирадро ҳамон бар сар афсар кунед.
Зи чизи қасон дур доред даст,
Беозор бошеду яздонпараст.

Абулқосими Фирдавӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Порчаи дуҷумро ба наср баргардонед.
2. Пешояндҳои порчаи дуҷумро муайян кунед ва тобишҳои маъноии онҳоро шарҳ диҳед.

145. Матиро хонед ва гӯед, ки пасоянди-ро чӣ вазифахоро адо кардааст.

Сӯҳбати мову Ҳайрат дар аввали мулоқот монанди дӯстони дерина гарм шуд ва ӯ аз ман шеъри худамро пурсид. Ман ҳам ибто накарда ба ӯ як шеъри худро, ки ҳамон сол ба муносибати сайри гули сурх ва ба сабаби нарафта монданам ба он сайр бо таҳаллуси “Айнӣ” навишта будам, нишон додам. Ин ҳамон шеър буд, ки дар вақти эҷод карданам ба Шарифҷон Махдум нишон дода будам ва ӯ вайро бе тасҳеҳ таҳсин намуда, ҳатто дар бораи аз он худи ман будани он шеър шубҳа карда буд.

Ҳайрат он шеърро баъд аз хонда шунавондани ман ба дасти худ гирифта, дубора бо мулоҳизаҳои дуру дароз хомӯшона мутолиа карда, баъд ба ман бо овози баланд хонда, камбудихояшро нишон дода, дубора қор карда баромаданамро маслиҳат дод.

Ман он шеърро ҳамон вақт бо роҳбарии Ҳайрат дуруст карда будам ва дар ин чо барои ёдоварии он дӯсти меҳрубонам нақл карданро муносиб дидам.

Ҳайрат ҳам дар он мулоқоти аввалин якҷанд газали худро аз ёд хонда ба ман шунавонд ва ба муносибатҳое, ки дар рафти сӯҳбат мебаромаданд, қасидаҳои чилбайтӣ ва панҷохбайтӣи устодони гузаштаре бе ҳеҷ даккаҳӯрӣ ва мулоҳаза аз ёд хонда меод. Аз ин хислаташ маълум мешуд, ки ӯ қувваи хофизаи фавқуллодае дорад.

Садриддин Айнӣ

Савол ва суворишҳо:

1. Оё шумо навиштаи худро аз назари дӯсте мегузаронед? Ин амал ба шумо маъқул аст ё не?
2. Дар хусуси мулоқоти аввалинатон бо дӯсти хеле наздик иншое нависед.
3. **Мулоқот гарм шуд**-ро чӣ тавр мефаҳмед?
4. Имлои пасояндҳоро шарҳ диҳед.

Дар асарҳои бадеӣ пасояндҳои ҳамон (о), инҷониб, замон (о), эътиборан, пеш, қабл, дида, сар карда ва ғайраҳо истифода мешаванд. Онҳо асосан ҳоси забони гуфтугӯ буда, дар асарҳои бадеии давраи мо истеъмол гаштаанд.

146. Ҷумлаҳоро нависед ва вазифаи калимаҳои ишорашударо шарҳ диҳед.

1. Ман як ҳафта **боз** аз дарстайёркуни маҳрум мондаам. (С. А.)

2. Аз хатми донишгоҳ **инчониб** бо Оҳистамоҳ вонахӯрдаам.

3. Рӯз сафед шудан **ҳамон** ба кор мебаромадаанд. (С. А.)

4. Чанд сол **ин тараф** дар ин ҷо пири солхӯрдае нишаста, ба мардум хизмат мекунад.

5. Аз ҳамон рӯз **сар карда** падари ман ба назарам хеле калон намуд. (С. А.)

САВОЛҲО БАРОИ ТАКРОРУ ЧАМЪБАСТИ ПЕШОЯНДУ ПАСОЯНДҲО

1. Чиро пешоянд мегӯянд?
2. Пешояндҳо бо кадом калимаҳо меоянд?
3. Аломатҳои пешояндҳо кадомҳоянд?
4. Пешоянди **бо** аз **кати** чӣ фарқ дорад?
5. Чиро пешояндҳои аслии мегӯянд?
6. Пешоянди изофии аслии кадом аст ва он чӣ тобише дорад?
7. Пешояндҳо аз чихати сохт бар чанд навъанд?
8. Дар кадом вақт дигар ҳиссаҳои нутқ ба пешоянд мегузаранд?
9. Оё пешояндҳо ҷои якдигарро иваз карда метавонанд?
10. Пешояндҳо аз пешвандҳо чӣ фарқ доранд?
11. Чаро баъзан пешояндҳои **аз**, **дар** шакли дигарро ба худ мегиранд?
12. Кадом пешоянд набудани чизро ифода мекунад?
13. **То** чӣ тобишҳои маъноӣ дорад?
14. Пешояндҳои таркибӣ бо чанд роҳ сохта мешаванд?
15. Пасоянди аслии кадом ҳаст? Чаро пасоянди аслии мегӯянд?
16. **Барин** чӣ гуна тобиши маъноӣ дорад?
17. Пешояндҳои номиро номбар кунед.
18. Пешояндҳои номӣ аз кадом ҳиссаҳои нутқ ташкил меёбанд?
19. Пасоянди **-ро** дар шеваҳо ба чӣ тарик истифода мешавад?
20. Кадом пасояндҳо хоси забони гуфтугӯянд? Ва чаро?

ПАЙВАНДАКҲО

147. Зарбулмасалу мақолҳоро хонед ва мулоҳизаатонро дар бораи вазифаи калимаҳои ишорашуда гӯед.

1. Абр **агар** аз қибла хезад, саҳт борон мешавад,
Шоҳ **агар** одил набошад, мулк вайрон мешавад.

2. Салоҳи мамлакату мулк хусравон донанд.
3. Сабр талх аст, **валекин** бари ширин дорад.
4. Доно ба ҳар диёр муқарраму азиз аст.
5. Сад дари баставу як дари кушода.
6. Барканда беҳ он чашм, **ки** бадбин бошад.

Савол ва суноришҳо:

1. Дар кадом ҷумлаҳо пайвандак аъзоҳои ҷидаро пайваستاаст?
 2. Дар ҷумлаи панҷум -у кадом вазифа ва тобиши маъноӣ дорад?
 3. **Агар** дар ҷумлаи аввал ҷӣ нақшро иҷро карда?
-

148. Матиро хонда, хулосаатонро мухтасар баён созед ва вазифаи калимаҳои ишорагаштаро тавзеҳ бидихед.

Синдбод гуфт:

—Овардаанд, **ки** дар атрофи шаҳри Кобул худхуде буд зираку доно **ва** равшанрою мушқилкушо, гарму сардии рӯзгор бисёр дида **ва** дар корҳо таҷрибаи кофӣ ёфта. Ва порсомарде бо ӯ дӯстӣ дошт ва авқоту соот ба ҳамдамиву сӯхбати ӯ мегузошт. Рӯзе порсомард ба саҳро берун шуд, худхудро дид бар болои деворе нишаста **ва** худро ба оби зулол шуста, парӯ бол мезад ва нишот мекард **ва** дар пеши ӯ кӯдакон дом мениходанд ва касди сайд доштанд.

Порсомард гуфт:

—Эй бародар, ин на ҷои роҳат аст ва на манзили истироҳат; аз барои ту дом мениханд **ва** ту гофилвор рӯзгор мебарӣ.

Худхуд гуфт:

Гавзи бӯда беҳуда мешикананд ва ранҷи беҳуда мебаранд.

Порсомард бирафт ва гуфт: “Вазифаи носеҳ насиҳат додан аст”.

Аз қазои осмонӣ чунон иттифоқ афтод, ки кӯдакон сайдеро кайд натавонистанд кард, бархостанд ва бирафтанд ва домҳо бибурданд.

Ба нишоти тамои худхуд... аз пеши домгохи кӯдакон парид, бар умеди он ки донде барчинад ва садди рамаке созад, ки гуруснагӣ бар вай нек голиб омада буд.

Қазои осмон ва ҳукми яздон чунон буд, ки як кӯдак халқай дом ба сахв дар хок фаромӯш карда буд. Худхудо ногоҳ ба тамағи донда халқ дар халқай дом сахт шуд, хост, ки барпарад, хештан дар банд дид. Метапид ва мегалтид, суд намедошт...

Он порсомард... ба вақти бозгаштан гузар бар он мавзеъ кард, то дӯсти хешро видеоъ кунад. Аз чапу рост **ва** зеру боло менигарист. Назараш ба домгохи кӯдакон афтод. Худхудо дид дар дом афтода; бишитофт ва халқай дом бибурид. Худхудо дид, беҳуш гашта; баъд аз чораву талбире хуш ба вай бозомад. Порсомард гуфт:

—Насихати дӯстон хор доштӣ **ва** ба гуфтори ман иштифот нанамудӣ.

Худхуд эътироф кард **ва** ба гуноҳ иқрои дод.

аз «Китоби Ҳаким Синдбод»

Шарҳи луғатҳо:

порсомард—некӯмард
гавзи бӯда—чормағзи пуч
нишот—шодӣ, хурсандӣ
рамақ—нафаси охири

Савол ва супоришҳо:

1. Қайд натавонистанд кард-ро шарҳ диҳед.
2. Ҳикояро чӣ ном гузоштан беҳтар аст?
3. Маслиҳат идроку хушёрӣ диҳад—ба мазмуни умумии ҳикоя чӣ муносибат дорад?

149. Матиро хонед ва ҷумлаҳои онро, ки пайвандакҳои он нишора шудаанд, нависед ва вазифаи онҳоро шарҳ диҳед.

Чингизиён баъди аз об гузаштан тайёрии ҳарбӣ дида, ба тарафи шаҳри Хучанд ҳаракат карданд. Дар роҳ деҳаҳо **ва** ҷоҳои аҳолинишин ҳама холӣ буданд. Як қисм аҳолии он ҷоҳо ба шаҳр кӯчида **ва** қисми дигарашон ба кӯхистон гурехта буданд. Аммо боғу бӯстонҳо бо тоқҳои ангур **ва** дарахтони мевадор ва киштзорҳо бо ҳосилоти бисёрашон барқарор монда буданд.

Муғулони ваҳшӣ ҳамаи ободӣ **ва** осори маданиятро, ки дар пеш роҳашон мебаромад, сӯхта ва вайрон карда пеш мерафтанд.

Вакте ки муғулон ба Қистакӯз расиданд, хабари аз обгузаштани онҳо ҳам ба шаҳри Хучанд расид. Аҳолии шаҳр, ки чанд вақт боз ҳучуми чингизиёро дар назар доштанд, ба сабаби ба шаҳр наздик омадани онҳо ҳеч саросема нашуда, “меҳмонони ноҳонда”-ро аз болои девори қалъа бо тирҳои паррони камон ва сангҳои манҷаник ва чархҳои сангпаррон пешвоз гирифтанд.

Садриддин Айни

Пайвандакҳо ҳиссаҳои ёридиҳандаи нутқ буда, барои алоқаи байни калимаҳо, қисмҳои ҷумлаҳои мураккаб ва ҷумлаҳои алоҳида хидмат мекунанд.

1. Коргарон ва коргарзанон дар вагонҳо ҷой гирифтанд. (С.А.)

2. Агар модарам шир пухтан хоҳад, ҳезумро ба сари оташдон ӯ меовард. (С. А.)

3. Вакте ки зolim зулм кардан мехоҳад, аз ягон муфти намепурсад, ки зулм дар шариат равост ё не?

4. Миробӣ маоши рӯи рост надошт, бояд вай ҳам барои таъмини маишати худ обфуруши мекард, лекин Саҳбо ин кори разилонро накард... (С. А.)

Пайвандакҳо тағйир намеёбанд ва аъзои ҷумла шуда наметавонанд. Онҳо чун пешояндҳо муносибатҳои гуногуни нахвӣ (маъной)-ро ифода мекунанд.

150. Ба ҷои нуктаҳо пайвандакҳои мувофиқ гузошта, ҳикоятро нависед.

Ҳакиме писаронро панд ҳамедод... ҷонони падар, хунар омӯзед ... мулку давлати дунё эътимодно нашоёд ва симу зар дар сафар маҳалли хатар аст: ё дузд ба як бор бибарад, ё хоҷа ба тафорик бихӯрад. ...хунар чашмаест зоянда... давлате поянда. Ва агар хунарманд аз давлат бияфтад, ғам набошад, ки хунар дар нафси худ давлат аст: ҳар ҷо ки равад, кадр бинаду дар садр нишинад... беҳунар лукма чинаду саҳти бинад.

Саъдии Шерозӣ

Шарҳи лугатҳо:

этимод—бовар кардан, таъя кардан

тафорик—кам-кам, қисм-қисм

нафси худ—табиатан, аслан

Савол ва супоришҳо:

1. Хулосаатонро нақл кунед. Муносибати шумо ба ин нуқта чӣ гуна аст?
 2. **Хунарманд**-ро аз ҷиҳати сохт муайян кунед ва чанд калимае гӯед, ки ҷузъи дуҷумлаш **манд** бошад
 3. Ҳикоятро ҳифз кунед.
-

СОХТ ВА ТАРКИБИ ПАЙВАНДАКҲО**151. Матро хонед ва пайвандакхоро муайян карда, таркиби онхоро шарҳ диҳед.**

Дар вақтҳои охир ба шаҳри Душанбе аз хориҷа бисёр касон меоянд, ки таассуротшон дар бораи шаҳр аҷиб аст. Яке Душанберо шаҳри ораста, дигаре гулбоғ ва саввумӣ хушманзара номидааст.

Шоир ва олими намоёни Эрон Парвиз Нотили Хонларӣ, ки ба ҷашни шашсаду панҷоҳумин солгарди Ҳофиз ба Душанбе омада буд, гуфтааст: “Душанбе ... дар сӣ соли охир ба сурати шаҳри зебо даромадааст, иморатҳои хубу хиёбонҳои паҳн ва пургулу дарахт дорад. Касе, ки дар урдубиҳишт (моҳи дуҷуми соли шамсӣ мусодиф ба 21 апрел—21 май) ба он ҷо сафар кунад, ба он “Гулшаҳр” ном хоҳад дод, зеро ки дар фурудгоҳу хиёбон ва боғу хона ҳама ҷо гул аст”.

Савол ва супоришҳо:

1. Тақлидан ба матн деҳаатонро тасвир кунед.
 2. Сифатҳои шаҳри Душанберо аз матн ёбед.
 3. Ободию зебоии шаҳр ба кӣ вобаста аст? Шумо дар ин кор чӣ саҳме доред?
-

152. Хикояро хонда, ҳадафи асосии онро муайян созед ва пайвандаку пешояндҳои ишорашударо шарҳ диҳед.
Гӯед, ки кадом ҷумла хикояро ҳусни хотима мебахшад.

Талҳакро бо муҳимме пеши Хоразмшоҳ фиристоданд. Муддате он ҷо бимонд. Магар Хоразмшоҳ риояте, **чунон ки** ӯ меҳост, намекард. Рӯзе **пеши** Хоразмшоҳ хикояти мурғон ва хосияти ҳар яке мегуфтанд.

Талҳак гуфт:

—Ҳеч мурғе аз лаклак зирактар нест.

Гуфтанд:

—Аз чӣ донӣ?

Гуфт:

—**Аз баҳри он ки** ҳаргиз ба Хоразм намеояд.

Убайди Зоконӣ

Савол ва супоришҳо:

1. **Пеши** ба кадом ҳиссаи нутқ мансуб аст?
2. Муродифи **аз баҳри он ки**-ро ном бурда, бо он ҷумла тартиб диҳед.

Пайвандакҳо аз ҷиҳати сохту таркиб содда, мураккаб ва таркибӣ мешаванд:

а) пайвандакҳои содда ба ҳиссаҳо ҷудо намешаванд: ва, у (-ю, -ву), то, чун, агар (гар, ар), гӯё, аммо, лекин, вале, ки;

б) пайвандакҳои мураккаб аз ду ҷузъ ташкил мешаванд: аз+баски, чун+ки, агар-чанд, агар+чи, гар+чи;

в) пайвандакҳои таркибӣ аз ду в ё зиёда калимаҳо таркиб меёбанд: то ки, зеро ки, вакте ки, чунон ки, то даме ки, ҳар қадар ки, барои он ки.

153. Матиро хонед ва пайвандакҳои онро аз ҷиҳати сохт шарҳ диҳед.

Аммо бо беҳирадон ҳаргиз дӯстӣ макун, ки дӯсти беҳирад бо дӯст аз бадӣ он кунад, ки сад душмани одил накунад ба душманӣ. Ва дӯстӣ бо мардуми ҳунариву неқад кун, то ту низ бад-он ҳунарҳо маъруф ва сутуда бошӣ, ки он дӯстони ту бад-он маъруфу сутуда бошанд. Ва танҳо нишастан аз хамнишини бад авлотар.

Унсурулмаолӣ Қайқовус

Савол ва супоришҳо:

1. Андешаи шумо нисбат ба матн?
 2. Матн мазмуни кадом зарбулмасалҳоро ба ёд меорад?
 3. Нақле нависед, ки дар он ходисаи ба ин монанд шунида ва ё аз сар гузаронидаатон тасвир гардад.
-

154. Ҷумлаҳоро нависед ва пайвандакҳои онҳоро аз ҷиҳати сохту таркиб шарҳ диҳед.

1. Вақте ки бисёрни кор ба дарсхониам монё мешуд, ман дар фикри халос шудан аз ин даргоҳ шудам. (С. А.)

2. Ман аз ӯ шарм медоштам, чунки аз хонаи ӯ берухсат гурехта будам. (С. А.)

3. Азбаски ӯ тамоман қашшоқ ва беҷой будааст, Мирсолеҳи хайрхоҳ ӯро муаззин таъин кардааст.

4. Содикхоҷа шеърро равон менавишт, аммо услуб ва ташбеҳҳои ҳамагӣ кӯҳна ва обшуста буданд. (С. А.)

5. Пеш аз он ки мо ба ин саволаш ҷавоб диҳем, лампаро аз пеши мо бардошта гирифта бурд. (С. А.)

155. Ҳикоятро хонед, мазмуни онро нақл кунед ва пайвандакҳоро аз лиҳози сохт шарҳ диҳед.

Уштуре ва дарозгӯше ҳамроҳ мерафтанд. Ба канори ҷӯи бузург расиданд. Аввал уштур даромад. Чун ба миёни ҷӯи расид, об то шиками вай баромад. Дарозгӯшро овоз дод, ки:

—Дарой, ки об то шикам беш нест.

Дарозгӯш гуфт:

—Рост мегӯӣ, аммо аз шикам то шикам тафовут аст. Оёе, ки ба шиками ту наздик гашт, аз пушти ман боло бихоҳад гузашт.

ҚИТЪА

Э бародар, аз ту беҳтар ҳеч кас нашносадат,
З-он чӣ ҳастӣ, як сари мӯ хешро афзун манех!
Гар фузун аз қадри ту бистоядат нобихраде,
Қадри худ бишносу пой аз ҳадди худ берун манех!

Абдурахмони Чомӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Дар ҷумлаи сеюм **то** чист ва чӣ маъно дорад?
2. **Дарозгӯш**-ро шарҳ диҳед. Муродифҳои дигари онро номбар кунед.
3. Қитъаро ба наср баргардонида нависед.

156. Порчаҳоро хонда, пайвандакҳои онҳоро ёбед ва сохташонро аниқ созед.

1. Падар, ки ҷони азизаш ба лаб расид, чӣ гуфт?
Яке насихати ман гӯш дор, ҷони азиз:
Ба дӯст, гарчи азиз аст, рози дил макшоӣ,
Ки дӯст низ бигӯяд ба дӯстони азиз.
2. Ҳар бад, ки ба худ наменвисандӣ,
Бо кас макун, эй бародари ман.
Гар модари хеш дӯст дорӣ,
Дашном мадеҳ ба модари ман.

Саъдии Шерозӣ

Савол ва супоришҳо:

1. **Ҷони азизаш** аз **ҷони азиз** чӣ фарк дорад?
 2. Порчаи дуюмро ба наср баргардонида нависед ва онро хифз кунед.
-

ХЕЛҲОИ ПАЙВАНДАКҲО

Пайвандакҳо аз рӯи вазифа ба ду гурӯҳ чудо мешаванд: пайваस्तкунанда ва тобеъкунанда.

1. Пайвандакҳои пайваस्तкунанда (ва, -у, -ю, -ву), аммо, вале, лекин, балки, ҳарчанд, ё, ё ин ки, ё ... ё) иъзоҳои чида, ҷумлаҳои соддаи таркиби ҷумлаҳои мураккаби пайваст ва ҷумлаҳои алохидаро бо ҳам мепайванданд:

Майсаҳои ҷаву гандуми тирамоҳ киштшуда замини сиёхро пӯшонида, сабзу хуррам карда буданд. (С. А.)
Боди сабуке мевазид ва ба димоғи кас як бӯи хуши нозукеро меовард. (С. А.)
Ҷама хавлиҳои деҳа аз рег пур буд ва гӯшаи боми баъзе хонаҳо ҷо-ҷо намоён мегардид. (С. А.)

2. Пайвандакҳои тобеъкунанда (ки, чунки, зеро, зеро ки, агар, вақте ки, барои он ки, бо нияти он ки...) як ҷумларо дар ҷумлаҳои мураккаби тобеъ ба ҷумлаи дигар тобеъ мегардонанд:

Ман пай бурдам, ки сағ мургро аз ҷанголи шағол раҳонндааст. Ин хабар маро бисёр парешон кард, чунки ман ба вай зиёда омӯхта шуда будам. (С. А.)
Вақте ки рӯз сафед шуд, Хайбар хотирчамъ шуда, ба боми дӯконхонаи падарам мебаромад. (С. А.)

157. Матро хонед ва пайвандакхоро ёфта, аз рӯи вазифа чудо карда нависед ва шарҳ диҳед.

Темурмалик аз аввал медонист, ки як душмани пурзӯри монанди Чингизро Хучанд ба танҳои шикаст дода нест карда наметавонад. Лекин вичдони ватандӯсти ӯро мачбур мекард, ки то дар бадан ҷон ва аз ҷон рамаке дорад, вазифаи аз тарафи ватан ба гарданаш гузошташударо адо намояд, то ки дар пеши модари азиз—ватан хоин ва оқи модар ба шумор наравад ва дар таърих номи ӯ бо лаънат ва нафрат ёд нашавад. Ӯ ин нуктаро бо хубӣ медонист, ки агар ватан аз даст рафта поймоли суми аспони душман шавад, ӯ зинда наметавонад ва агар зинда монад ҳам, бономусона ва қахрамонона дар сафи ҷанги мудоғибаи ватан кушта шудан ҳазор бор аз он гуна зиндагонии сарпастана, асирона ва бономусона беҳтар аст.

Бинобар ин ӯ карор дод, ки ба ҳар роҳе ки бошад, ба кадри қувват ва имкон дар мудофияи ватан кӯшиш намояд.

Садриддин Айни

158. Порчаи манзумро хонед ва маънидод кунед.
Сипас байтҳои пайвандакдорро навишта, вазифаи онҳоро шарҳ диҳед.

Зе серӣ мабош он чунон шодком,
Ки аз ҳазза захирае дарафтад ба чом.
Ба ганчинае муфлисе роҳ бурд,
Бияфтоду аз шодмонӣ бимурд.
Ҳамон ташнаи гармро оби сард,
Паёпай нашояд ба якбора х\лвард.
Ба ҳар манзиле, к-оварӣ тохтан,
Нашояд дар ӯ хобгоҳ сохтан.
Махӯр оби ноозмуда нахуст,
Ба дигар даҳоне кун он бозчуст.
На он мевае, к-ӯ ғариб оядат,
К-аз ӯ нотавонӣ насиб оядат.
Ба вақти хӯриш ҳар кӣ бошад табиб,
Бипарҳезад аз хӯрдҳои ғариб.
Бар он раҳ, ки норафта бошад касе,
Марав гарчи ҳамроҳ дорӣ басе.
Раҳе, к-ӯ бувад дур аз андеша пок,
Беҳ аз роҳи наздики андешанок

Низомии Ганҷавӣ

Шарҳи лугатҳо:

шодком—хушҳол, шоду хуррам
ҳазза—чунбиш, тақон
ганчина—ҳазина, ҷои ганҷиниҳӣ
заҳра—шукуфа, далерӣ
хӯрдҳо—хӯрок, таом, хӯрданиҳӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Ду байти охирро ба наср баргардонед.
2. Байти чорум чӣ маъно дорад?
3. Магар аз шодмонӣ муфлис мемурад? Чаро?

ТАҲЛИЛИ МОРФОЛОГИИ ПАЙВАНДАКҲО

НАҚШАИ ТАҲЛИЛ

1. Кадом ҳиссаи нутқ аст. Маълумоти умумӣ.
2. Аломатҳои морфологи:
 - а) _____
 - б) пайваст ё тобеъ;
 - в) тағйир намеёбад.
3. Вазифаи синтаксисӣ.

НАМУНАИ ТАҲЛИЛ

Ятим роҳ мерафт, **аммо** намедонист, **ки** ба кучо меравад.
(С. А.)

Аммо пайвандак буда, қисмҳои ҷумлаи мураккабро алокаманд мегардонад; аломатҳои морфологиаш: пайваст, тағйир намеёбад ва аъзои ҷумла намешавад. Аз ҷиҳати сохт содда аст.

Ки пайвандак аст ва ҷузъҳои ҷумлаи мураккабро бо ҳам тобеъ менамояд; аломатҳои морфологиаш: тобеъ, тағйир намеёбад, аъзои ҷумла намешавад, содда мебошад.

ПАЙВАНДАКҲОИ ПАЙВАСТКУНАНДА

159. Мақолхоро хонда, хикмати онхоро баён кунед ва вазифаи пайвандакҳои ишорашударо шарҳ диҳед.

1. Аз кошу кавокат барфу борон мерезад.
2. Ҳофиз манаму бародарам мехонад.
3. Барои дӯстон ҷонро фидо кун, **валекин** дӯст аз душман ҷудо кун.
4. Бо дӯст ба айш бинишин, **аммо** дохили муомилот машав.
5. **Ё** сахт чу санг бош, **ё** мулоим чу мум.

Пайвандакҳои пайваस्तкунанда аз рӯи маъно ба се гурӯҳ чудо мешаванд:

1. Пайвандакҳои пайихам ва, -у\ю, -ву\ буда, барои ба ҳам пайвастанӣ аъзоҳои чанда ва ҷумлаҳои мустиқил хидмат мекунад. Ин пайвандакҳо дар вақти ҷумлаҳои мустиқилро ба ҳам пайвастан амали дар як вақт ва ё пайихам ба вуқӯъ ояндаро нишон медиҳанд: *Ӯ* як байт хонд ва ман ба *ӯ* ҷавоб додам. Барф бориду хаво хунук шуд.

2. Пайвандакҳои хилофӣ асосан аммо, вале, лекин ва ҳол он ки буда, хабари ҷумла ва ё ҷумлаҳои мустиқилро бо ҳам мепайванданд, ки амал ва ҳолати онҳо бо ҳам муҳолифанд: Ман туро ҷустуҷӯ кардам, аммо наёфтам. Ман ба назди ту омадам, аммо ту набудӣ. Овоз хеле паст, вале гӯё шумида мешуд.

Дар баъзе мавридҳо пайвандаки *-у* метавонад ба вазифаи пайвандакҳои хилофӣ истеъмол шавад, мулоҳаза кунед: Ҳофиз манаму бародарам мехонад— Ҳофиз манам, вале бародарам мехонад.

3. Пайвандакҳои ҷудой асосан ё, ё ки, ё ин ки буда, аъзоҳои ҷумла ва ҷумлаҳои мустиқилро ба ҳам мепайванданд, ки аз амалҳои ба онҳо мансуб бояд яке афзалтар ё имконпазир доништа шавад. Мулоҳаза кунед: Дар мактаб имрӯз ё фардо маҷлис мешудааст. Ман ба назди шумо равам, ё ин ки шумо ба назди ман биёед.

**160. Порчаи шеърро нависед ва ба зерин пайвандакҳо хат
кашида, вазифаи онҳоро баён кунед.**

Дашти васею боғи латифу ҳавои хуш,
Сахрою ҷангалу ҷаману кӯҳу лолазор;
Аз ҳар канор ҷашма равон асту обшор,
Ҳар сӯ баланд замзамаю нолаю хурӯш...
Пошида донаҳои гуҳар абри навбахор,
Ҳамчун арӯси ноз дарахтони навҷавон.
Чатри сафеду сабзу гулобию аргувон
Бар сар кашида ҷилвакунон ҳар тараф қатор...

Пайрав Сулаймонӣ

161. Порчаро хонед ва маънидод кунед.

Магар -у ва -ю-ро бо **ва** иваз кардан мумкин аст, чаро?

1. Хирадманд донад, ки покию шарм,
Дурустию ростию гуфтори нарм.
Бувад хӯи покон чу хӯи малак,
Чи андар заминӣ, чи андар фалак.
2. Сухан захру позахру гарм асту сард,
Сухан талху ширину дармону дард.

Абӯшакури Балхӣ

Савол ва супоришҳо:

1. **Гуфтори нарм** чаро хоси хирадмандон аст?
2. Дар мавзӯи **Сухани гарму сард ва ё сухани талху ширии** накле нависед.
3. Дар порчаи дуҷум чӣ гуна калимахоро дарёфтед?
Онро хифз кунед.

162. Ба ҳаҷи нуқтаҳо пайвандакҳои мувофиқро гузошта, ҷумлаҳо нависед ва гӯед, ки пайвандакҳо чӣ нақшро адо кардаанд.

1. Абӯалӣ ... Ҷузҷонӣ дар майдон пайдо шуданд.
2. Дар канори ҷӯ се чинори азими сабз ... хуррам сар ба фалак кашидаанд.
3. Абӯалӣ ... Чағонӣ ҳам оғӯш ба оғӯш шуда бо ҳам видоъ намуданд... баъд донишманд хомӯшона ҳамроҳи Ҷузҷонӣ тез-тез қадам монда рафт. *(С. Улугзода)*
4. Сабр талх аст ... бари ширин дорад. *(Мақол)*
5. ... ба гапи калон даро, ... ба гапи хурд. *(Мақол)*
6. ... ба зорӣ, ... ба зӯрӣ, ... ба зар. *(Мақол)*
(ё...ё, ва, -у, ва, ва, вале).

163. Зарбулмасалу мақолхоро нависед ва вазифан пайвандакхоро шарҳ диҳед.

1. Ё гули сахро бошӣ, ё санги дарё.
 2. Ё гарди мактабхона, ё чанги меҳмонхона.
 3. Ё мактаб хону илм ёд гир, ё меҳмонхона шину гап ёд гир.
 4. Ё шаҳри азим, ё кӯхи баланд.
-
-

164. Ба чон нуқтаҳо пайвандакҳои аммо, вале, ё, ё ин ки гузошта ҷумлаҳоро пурра карда нависед.

1. Ҳаво торафт гармтар мешуд... .
 2. Насими форам мевазад
 3. Кӣ медонад, ки имрӯз ҳаво гарм мешавад
 4. Ягон воқеа рӯй дод
-
-

165. Ҳикоятро хонед ва маънидод кунед. Пайвандакҳои ишорашуда чӣ вазифаро иҷро кардаанд?

Ду дарवेशи Хуросонӣ мулозими сӯхбати якдигар сафар карданд. Яке заиф буд, ҳар ба ду шаб ифтор кардӣ **ва** дигаре кавӣ, ки рӯзе се бор хӯрдӣ. Қазоро бар дари шаҳре ба тӯҳмати ҷосусӣ гирифтормаданд. Ҳар ду ро ба хонае карданд **ва** дар ба гил бароварданд. Баъд аз ду ҳафта маълум шуд, ки беғуноҳанд. Қавиро диданд мурда **ва** заиф чон ба саломат бурда. Дар ин аҷаб монданд.

Ҳакиме гуфт:

—Хилофи ин аҷаб будӣ. Он як бисёрхор буд, токати бенавой наёвард, ба сахтӣ ҳалок шуд. **Ва** ин дигар хештандор буд, лочарам ба одати хештан сабр кард **ва** ба саломат бимонд.

Чу кам хӯрдан табиат шуд касеро,

Чу сахтӣ пешаш ояд, сахл гирад.

Ва гар танпарвар аст андар фарохӣ,
Чу тангӣ бинад, аз сахтӣ бимирад.

Саъдии Шерозӣ

Шарҳи лугатҳо:

мулозими—ҳамроҳ
ифтор кардан—хӯрдан
ба хонае карданд—дар хонае маҳкам карданд
хештандор—худдор, парҳезкор
лочарам—ночор, ногузир, бинобар ин

Савол ва супоришҳо:

1. Ҳикоятро хифз кунед.
2. Порчаи шеърро ба наср баргардонед.
3. Дар мавзӯи аҳамияти камхӯрӣ нақл нависед.

166. Чумлаҳоро нависед ва вазифаи пайвандакҳоро шарҳ диҳед.

1. Соат ҳашт шуд, аммо мудири банк аз Когон наёмад
2. Рӯзикул каланд мезад, вале фикраш ба писараш банд буд.
3. Он замини шудгор набуда, балки дарёи Зарафшон яхбаста будааст. (С. А.)
4. Дев бо одам наёмезад, матарс,
Бал битарс аз одамони девсор. (Саъдӣ)
5. Дониш андар дил чароғи равшан аст,
В-аз ҳама бад бар тани ту чавшан аст. (Рӯдакӣ)

167. Аз рӯи нақша чумлаҳо тартиб диҳед ва сабаби гузоштани аломатҳои китобатро шарҳ диҳед.

1. _____ **ва** _____.
2. _____, **вале** _____.

3. _____ ё _____.

4. _____, **аммо** _____.

5. _____ **ва** _____.

6. _____ -у _____.

ПАЙВАНДАКҲОИ ТОБЕЪКУНАНДА

168. Накшаро хонда ба чӣ хулоса омадед, нақл кунед.

Рухсора китобро
гирифта дид, ки

- дар навишт сахв накунад.
- ҳеҷ чиркин нашудааст.
- мабодо мо дар он кайде
накарда бошем.

Азбаки

- бемориам шиддат гирифт,
- воқеае рӯй дод,
- роҳ дурӣ кард,

ба хонаи шумо
наомадам.

Ман баодоб
хоҳам шуд,

- чунки
- ки
- зеро ки

одоб нақӯтарин
хислати инсон аст.

Пайвандакҳои тобеъқунанда дар ҷумлаҳои мураккаби тобеъ омада, як ҷумларо ба ҷумлаи дигар алоқаманд месозанд. Ин пайвандакҳо мувофиқи маъноӣ вазифашон ба пайвандакҳои замону тарз, миқдору сабаб, мақсаду шарт, ҳилофу макон ҷудо мешаванд.

Замон-вақте ки, то вақте ки, баъд азон ки, то даме ки, даме ки, ки...—Вақте ки Амир Музаффар Савдоро

ба дарбор кашида, ба худ надим (хамсӯхбат) қарор додааст, ахволаш хеле бад шудааст. (*Садрӣддин Айни*)

Тарзи амал-ба тарзе ки, дар ҳолате ки, бе он ки... Ман ин қорхоро, ба тарзе ки гурба ҳаракати мушро пояд, понда меистодам. (*С. А.*)

Мақсад-то, то ки, барои он ки, аз баҳри он ки.. Одамон омаданд, то чӣ гуна будани ҷойро бубинанд.

Шарт-агар, агар ки, ба шарте ... Агар вақт ёбам, ба хонаи онҳо рафта он баёзро меҳонам.

Сабаб-азбаски, чунки, зеро, модоме ки ... Азбаски дар ин ҷоҳо ҳозир об баровардан мумкин нест, ба кишти лалмӣ маҷбур шудем. (*С. А.*)

Хилофӣ-агарчи, гарчанде ки, бо вучуди он ки...

Агарчи ганҷҳои пурбаҳои,

Валекин мардумони он гадоянд. (*М. Т.*)

169. Ҳикоятро хонед ва маънидод кунед.

Вазифаи пайвандакҳои ишорашударо шарҳ диҳед.

Овардаанд, **ки** чун Аристотелисро вафот наздик омад, писарро пеши худ хонд ва гуфт: “Эй писар, дар асрори улум ва дақиқи ҳикмат умри худро базл кардам ва бисёр гиреҳҳо ба нури ҳикмат кушода гардонидам, валекин маргро ҳилат надонидам.

Шеър:

Агар сад кӯҳ бояд канд фӯлод,

Забун бошад ба дасти одамизод.

Чӣ чора, **к-он** бани одам надонад,

Ба ҷуз мурдан, **к-аз** он бечора монад.

Пас бидон, **ки** изз ва давлате, ки аз мол бувад, зуд фони шавад ва нест гардад. Иззат ва шараф дар илм аст, **ки** аз тахвил ва интиқол ва фано ва завол берун аст ва ба тағайюри рӯзгор ва табаддули давлатҳо интиқол напазирад.

Эй писар, подшоҳон падари туро бузург доштанд ва падари ту яке аз раияти эшон буд ва раияти подшоҳон мулк-ро ибодат кунанд ва парстанд. Ва миёни обид ва маъбуд тафовути бисёр аст.

Агар падари туро илму адаб набудӣ, ӯ мар мулк-ро мисоли харе будӣ боркаш ё парстанда банде будӣ қорқун.

Пас, илм ба ҳосил кун, то шарафу иззат биёбӣ ва аз мазаллати хумулӣ халосӣ ёбӣ”.

Муҳаммад Авфӣ

Шарҳи лугатҳо:

базл кардан—сарф кардан

тахвил—ҳавола кардан, ба ўҳдаи касе гузоштан

интикол—ҷой иваз кардан, аз ҷое ба ҷое бурдан

раият—оммаи мардуми тобеъ, фармонбардор

обид—ибодаткунанда, ҳудойҷӯӣ, зоҳид

маъбуд—бут, оташ; чизе, ки онро парастиш

мекунанд

мазаллат—хорию зорӣ, залилӣ

хумулӣ—беномунишоншавӣ, зулмат

Савол ва супоришҳо:

1. Дар хусуси аҳамияти илм иншое нависед.
2. Мазмуни ин ҳикоят ба ҳикояи кадом адиб наздик аст?
3. Порчаи шеъри дар ҳикоят бударо хифз кунед.

170. Ҷумлаҳоро хонед ва гӯед, ки вазифаи пайвандакҳои азбаски аз ҷӣ иборат аст? Ба ҷумлаҳои 3 ва 4 пайвандакҳо илова карда нависед.

1. **Азбаски ў чанд сол пештар аз Ҷтим дар сагирахона ҷойгир шудааст, хату саводи хубе бароварда буд.**

2. **Азбаски дар рӯд об бисёр буд, аз гузаштан тарсидам.**

3. ... акаам ханӯз нимбемор ва додаронам хурдсолу аз беморӣ нав халос шуда буданд, ба ҳеч қор ёрӣ дода наметавонистанд.

4. ... саргузашти онҳо ба ман бисёр шавқангез ва ибратомез намуд, ман онро навишта, ба қолиби як қиссаи адабӣ даровардам.

Садриддин Айни

171. Ғазалро бодикқат хонда, шарҳ диҳед.

Гӯед, ки пайвандаки **ки** дар матн чӣ нақше дорад.
Вазифаҳои онро муайян созед.

Паймонае, ки бода надорад, шикастанист,
Дасте, ки нест масдари эҷод, бастанист.
Зулфе, ки сарфи шона кунад умр, канда бех,
Доме, ки сайди зинда нагирад, гусастанист.
Имрӯз раҳти худ бинех, эй Хизри раҳ, бар об,
Чун оқибат бараҳна аз ин ҷӯй частанист.
Дар гӯши гунча бод саҳар омаду бигуфт:
“Дар ҳар диле, ки бӯи вафо нест, хастанист”.
Дидам туро ба ғайру гирифтам канорае,
Яъне, ки рӯзе сарв ба кунҷе нишастанист.
Дар дидае, ки ғайр кунад хона, кӯр бех,
Чашме, ки сурмадон шавад, он чашм бастанист.
Қустам илоҷи доғи дили худ зи Сайидо,
Гуфто: “Сабур бош, ки з-ин дард растанист”.

Сайидои Насафӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Ду байти аввалро ба наср баргардонед.
2. Оё пайвандаки **ки** аз ҷиҳати ифодаи тобишҳо ва вазифа ба **вакте ки** монанд аст?

172. Порчаҳои шеърро хонда, вазифаи пайвандакхоро гуфта, аз рӯи тобиши маъноӣ навъи онхоро муайян созед.

1. Дар суҳан бо дӯстон оҳиста бош,
То надорад душмани хунҳор гӯш.
Пеши девор он чӣ гӯӣ, хуш дор,
То набошад, дар паси девор гӯш.

2. Гар хирадманд аз авбош ҷафое бинад,
То дили хеш наёзораду дарҳам нашавад.
Санги беқимат агар косаи заррин бишкаст,
Қимати санг наҷафзояду зар кам нашавад.

Сайиди Шерозӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Порчаҳоро ҳифз кунед.
 2. Аввалиро ба наср баргардонед.
 3. Ҷои пайвандакҳо дар ҷумла чӣ гуна аст?
-

173. Матро нависед ва пайвандакҳоро ёбед ва вазифашонро шарҳ диҳед.

Дар дасти Абулхайр иллоте афтод. Табибон гуфтанд:
—Дасташ бибояд бурид.

ӯ ба он ризо надид.

Муридон гуфтанд:—Сабр кунед, то дар намоз шавад. Он гоҳ дасти ӯро бибуред, ки ӯро дигар аз буридани даст хабар набувад.

Чунон карданд. Чун намоз тамом кард, дасти худ бурида ёфт.

Фаридуддини Аттор

Савол ва супоришҳо:

1. Ҳикмати ин порча дар чист?
 2. Ҷумлаи аввалро боз чӣ тавр баён кардан мумкин аст?
 3. Дар ифодаи **дасташ бибояд бурид**-аш чӣ вазифаро адо кардааст?
-

174. Пандҳоро хонда, ҳар яки онҳоро маънидод кунед ва ҳикматҳои аз онҳо бардоштаатонро баён созед.

1. Хушбахт он аст, ки аз саргузашти дигарон панд гирад.
2. Мӯъмин касест, ки молу ҷони мардум аз ӯ дар амон бошад.
3. Муҷоҳид он аст, ки дар роҳи худо бо худ набард кунад.
4. Бо бадон некӣ кун, то онҳоро аз бадӣ кардан боздорӣ.

5. Ман бар умматам аз шарри мӯъмину мушрик бим надорам, зеро мӯъмиро имон монеи фасод аст ва мушриконро ҳамон ширк нобуд мекунад. Танҳо аз олими мунофиқ метарсам, ки гуфторе зебо ва кирдоре зишт дорад.

6. Чун яке аз шумо бихобад, шайтон се гиреҳ пушти сараш бизанад. Дар ҳар гиреҳе гӯяд, шаб дароз аст, бихоб. Агар бедор шуду ёди Худо кард, як гиреҳ кушода шавад, агар вузӯ гирифт, гиреҳи дуввум кушода шавад, агар ба намоз истода, гиреҳи саввум ҳам бикшояд ва субҳгоҳ бо нишоту сарзинда бошад, вагарна гирифтору касал аз ҷой бархезад.

аз «Панҷсад ҳадис»

Савол ва супоришҳо:

1. Оё пай бурдед, ки пандҳо аз кист?
2. Пайвандакҳоро ёбед ва ба хелҳо ҷудо карда, аз ҷихати сохту таркиб шарҳ диҳед.
3. Дар асоси панди ҷорум нақле нависед, ки дар амал дидаед ва ё шунидаед?

175. Матро хонда, натиҷаи гирифтаатонро мухтасаран нависед ва ҳини таълиф аз пайвандакҳо дуруст истифода бубаред.

Овардаанд, ки яке аз дабирони хулафои банӣ (авлоди Аббос ... ба волии Миср нома менавишт ва хотир ҷамъ карда буд ва дар баҳри фикрат ғарқ шуда ва сухан мепардохт чун дурри самин (гаронбаҳо) ва мои маин (оби ҷорӣ ва равон). Ногоҳ канизакаш даромаду гуфт: “Орд намонд”. Дабир чунон шӯридатабъ ва парешонхотир гашт, ки сиёқати (рондани) сухан аз даст бидод ва бад-он сифат мунфаил (хичил) шуд, ки дар нома навишт, ки “орд намонд”. Чунон ки он номаро тамом кард ва пеши халифа фиристод ва аз ин калима, ки навишта буд, ҳеч хабар надошт.

Чун нома ба халифа расид ва мутолиа кард, чун бад-он калима расид, хайрон фуру монд ва хотираш онро бар ҳеч ҳамл натавонист кард, ки саҳт бегона буд. Кас фиристоду дабирро бихост ва ин ҳол аз ӯ бозпурсид.

Дабир хичил гашт ва ба ростӣ он воқеаро дар миён ниҳод. Халифа азим аҷаб дошту гуфт: “Аввал ин номаро бар охир чандон фазилат ва рӯҷхон (афзалият) аст, ки “қулхуваллоху аҳад”-ро (“Бигӯ, ӯст худои ягона”) бар таббат ядо Аби Лаҳаб (“бурида бод ду дасти Аби Лаҳаб”). Дарег бошад хотири чун шумо булагоро (бузургонро) ба дасти ғавғой моюхтоҷ (нолозим) боздодан”. Ва сабаби тарфеҳи (осоиши)

ӯ чунон фармуд, ки он калима дигар ҳаргиз ба гаври (даруни) гӯши ӯ фуру нашуд. Лочарам, он чунон гашт, ки маонии ду кавн (дунё) дар ду лафз чамъ кардӣ.

Низомии Арӯзии Самарқандӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Гуед, ки хангоми мутолиа чӣ хусусияти забониро пай бурдед?
2. Кадом пайвандакҳо бештар истифода шудаанд ва чаро?
3. **Ногоҳ** чӣ муродифҳое дорад?

176. Ба чои нуктаҳо пайвандакҳои мувофиқ гузошта матро хонед. Ҷумлаҳои пайвандакдорро навишта, вазифаи онҳоро муайян кунед.

Талаба дар мадрасаҳои Бухоро ... пул дошта бошад, хучраеро харида ҷойгир мешуд... ба харидани хучра пулаш нарасад, хучраеро истиқоматгарав мегирифт. Маънии истиқоматгарав ин аст, ... талаба ба соҳибхучра, масалан, ҳазор ё се ҳазор танга дода, дар хучраи вай ҷойгир мешуд. Соҳиби хучра аз он маблағ ба тариқи тичорат ... судхӯрӣ фоида мебурд...гаравдеҳ ё гаравгир хоҳад, маблағ ва хучра ба соҳибонаш гардонда шуда миёнашон кушода мегардид.

...талаба ба гарав гирифтани ҳам қодир набошад, ба тарзи зиёфат, ё бо ягон роҳи дигар ба соҳиби хучра манфиати моддӣ расонида, дар хучраи вай истиқомат мекард. Баъзан мешуд... муллоҳои хучрадори бесавод ба шартӣ ба худашон дарс хондан ба талаба хучра медоданд ... ба воситаи ин гуна шогирдони харида номи муллоӣ бароварда ба мансаби илмие мерасиданд, ҳеч набошад аз “тӯҳмати бесаводӣ” халос мешуданд.

Баъзе талабаҳо ба сабаби дар зери ҳимояти ягон одами калон ё шогирди ягон муллои бонуфуз будан ба василаи онҳо хучраеро ба даст дароварда чанд гоҳе аз дарбадарӣ халос мешуданд.

Садриддин Айнӣ

177. Шеърро хонед ва маънидод кунед.
Пайвандакҳоро ёфта, аз рӯи хел ба ду сутун нависед ва
вазифаи ҳар кадоми онро тавзеҳ диҳед.

Рӯй дар кондаи эҳсон кун,
Зохиру ботини худ яксон кун.
Якдилу якчихату якрӯ бош
В-аз дурӯёни ҷаҳон яксӯ бош.
Аз қачӣ ҳезад ҳар ҷо ҳалалест,
«Ростӣ-растӣ» некӯ масалест.
Рост ҷӯ, рост нигар, рост гузин,
Рост гӯ, рост шунав, рост нишин.
Тир агар рост равад, бар ҳадаф аст,
В-ар равад қач, зи ҳадаф баргараф аст.
Рав рақамҳои «алиф», «бе» бинигар,
Ки алиф аз ҳама бошад бартар.
Рав бинех тахтаи абҷад ба қанор,
Ки дарояд алиф аввал ба шумор.
Ғар сабаб ҷӯяд ҳикматталабе,
Нест ҷуз ростӣ онро сабабе.

Абдурахмони Ҷомӣ

Шарҳи луғатҳо:

тахтаи абҷад—лавҳае, ки дар рӯи он ҳарфҳоро
навишта меомӯзанд
эҳсон—некӯӣ, лутфу марҳамат, қарам, ато
якрӯ—берӣ, софдил

Савол ва супоришҳо:

1. Дар талаффузи **якдилу якрӯ** чӣ ҳодисаи забониро пай бурдед?
 2. **Бар ҳадаф аст**-ро шарҳ диҳед.
 3. Муродифҳои **дурӯӣ**-ро номбар қарда, бо яке аз онҳо ҷумлае гӯед.
-

178. Матиро хонед ва ҳикмати онро шарх диҳед. Гӯед, ки дар ин порча чӣ гуна ифодаҳоеро вохӯрдед, ки бароятон ачиб? Ҳоло онҳоро чӣ тавр баён мекунанд?

Искандар марде бузургро аз кордорони хеш маъзул (озод) кард аз амале бузург ва амале додаш дуну хасис (паст). Мард рӯзе ба даргоҳ омад. Сикандар ӯро гуфт: “Чӣ гуна мебинӣ амали хеш?”. Гуфт: “Зиндагонии малик дароз бод! Мард ба амал бузург набошад, балки амал ба мард неку шариф гардад ба некӯсиратӣ ва инсоф додану адлу дод густуридан”. Сикандарро ин сухан хуш омад ва ҳамон амал бад-ӯ боз дод ва ӯро баркашид.

Муҳаммад Ғазолӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Дар мавзӯи “Вазифа шахсро бузург нагардонад, балки шахс вазифаро машхур созад” иншое нависед.
2. Пайвандакҳоро ба хелҳо чудо карда, сохташонро шарх диҳед.
3. **Баркашид**-ро чӣ тавр мефаҳмед?

179. Моҳияти мақолҳои зеринро шарх диҳед ва барои собит сохтани ҳақиқати онҳо далелҳо оред. Гӯед, ки пайвандакҳо чӣ тобишero дар онҳо ифода кардаанд.

1. Хокро бо хокистар об куну дар ватан хӯр.
2. Одами беватан—булбули бечаман.
3. Зиндаю Ватан, мурдаю кафан.
4. Ҳифзи қон вочиби аст, вале ҳифзи ватан аз он вочибтар.
5. Мусофир ҳар кучо афтад, ватанро дӯст медорад.
Ки булбул дар қафас афтад, чаманро дӯст медорад.

Савол ва супоришҳо:

1. Дар мавзӯи **Одами беватан—булбули бечаман** иншое нависед.

2. Чаро дар мисоли аввал -у бо калима ҳамроҳ навишта шудааст?

180. Порчаи манзумро хонда маънидод кунед.
Пайвандакхоро навишта, хел, сохт ва тобиши онхоро аниқ созед.

Агар сулҳ хоҳад адӯ, сар мапеч,
В-агар чанг чӯяд, инон бармапеч.
Ки гар вай бубандад дари корзор,
Туро кадру ҳайбат шавад як хазор.
В-ар ӯ пои чанг оварад дар рикоб,
Нахоҳад ба ҳашр аз ту довар ҳисоб.
Ту ҳам чангро бош, чун кина хост,
Ки бо кинавар меҳрубонӣ хатост.
Чу бо сифла гӯӣ ба лутфу хушӣ,
Фузун гардадаш кибру гарданкашӣ.
Ба асбони тозию мардони мард,
Барор аз ниҳоди бадандеш гард.
В-агар мебарояд ба тадбиру хуш,
Ба тундиву хашму дурушті макӯш.
Чу душман ба аҷз андаромад зи дар,
Набояд, ки пархош чӯӣ дигар.
Чу зинҳор хоҳад, карам пеша кун,
Бубахшою аз макраш андеша кун.
Зи тадбири пири кӯҳан бармагард,
Ки корозмуда бувад солхвард.
Дароранд бунёди рӯин зи пой,
Чавонон ба нерӯю пирон ба рой.

Саъдии Шерозӣ

Шарҳи лугатҳо:

инон бармапеч – канора магир
корзор – чанг, мухориба
рикоб – узангу; азми чанг кардан
ҳашр – қиёмат
сифла – ноодам, нокас, пастфитрат
ниҳод – табиат, сиришт, хӯӣ, одоб
рӯин – тануманд, паҳлавон
рой – андеша, фикр

Савол ва супоришҳо:

1. Имлои пайвандакхоро шарҳ диҳед.
2. Дар мавзӯи “Сулҳу амният – боиси фароғат” иншо нависед.
3. Пайвандаки мисраи охириро ёбед ва гӯед, ки кадом вақт шакли – **ву** истифода мешавад.

181. Ба ҷои нуқтаҳо пайвандакҳои мувофиқ гузошта матиро нависед.

Овардаанд, ...дар пеши расул мардеро месутуданд; ...ӯ марде азим, бакуват аст. Фармуд: “Чӣ гуна?” Гуфтанд: “Бо ҳар кас, ки гӯшти гирад, ӯро бияфканад, ...ба ҳама кас барояд”. Расул фармуданд; “Қавӣ ... мардона он бошад, ... бо хашми хеш барояд, на он ки касеро бияфканад”.

Абӯҳомид Ғазали

Шарҳи луғатҳо:

азим – бисёр, зиёд.

бо ҳама кас барояд—бар ҳама пирӯз шавад.

Савол ва супоришҳо:

1. Вазифаи пайвандакхоро маънидод кунед.
2. Ба матн чӣ ном гузоштан муносиб аст?
3. **Овардаанд**-ро боз чӣ тавр ифода кардан мумкин?

182. Матиро хонед ва мавқеи пайвандакхоро муайян созед.

ШАРҲИ ҲОЛИ ИБНИ СИНО АЗ ЗАБОНИ ҲУДАШ

Султони Бухороро, дар он вақт ки Нӯҳ ибни Мансур буд, маризӣ ориз гашт, ки утаббо дар он вомонданд. Дар он авкот номи ман шӯҳрате ёфта буд ва дар хидмати Султон маро мазкур сохтанд ва ба ихзори ман фармон расид. Чун ҳозир гаштам, бо соири утаббо мушорикат кардам, то оқибат офият ёфт ва ба ин васила ба хидмати ӯ мавсум гаштам. Рӯзе илтимос кардам, ки маро рухсати духули дорулжитоб ва назораи онҳо фармояд. Рухсат фармуд. Пас чун дохил гаштам, чандин утоқ дидам. Дар ҳар утоқ чандин сандуқ болон якдигар чида. Як утоқ кутуби арабият ва шеър. Дигарӣ фикҳ, дигарӣ кутуби ҳадис. Ва

хамчунин ҳар илмеро утоке чудагона буд. Пас феҳристи кутуби кудаморо ба назар даровардам. Ва он чӣ аз онҳо мехостам, бардоштам ва бисёр китоб ёфтам, ки агар аксари мардум номи онҳоро ҳам наشناда буданд. Ва ман ҳам қабл аз ин надида будам ва баъд аз он ҳам назди касе надидам. Пас маҷмӯи он кутубро хондам ва бар қавоиди онҳо зафар ёфтам. Ва мартабаи ҳар мард ва ҳар илм маро маълум гардид. Ва чун ба синни ҳаждаҳсолагӣ расидам, аз ҳамаи ин улум фориғ гардида будам ва он рӯз хифзи ман улумро бештар буду имрӯз пухтатар аст. Вагарна илм яке аст ва чизе тоза бар илми ман наҷузуда.

аз тарҷумаи «Таърих-ул-ҳукамо»-и Қифтӣ

Шарҳи луғатҳо:

утаббо – табибон

дар он во монданд – муолиҷа карда натавонистанд

мавсум гаштам – маъруф гаштам

маро мазкур сохтанд – аз ман ёд карданд

маро маълум гардид – бароям ошкор гардид

Савол ва супоришҳо:

Тарҷумаи ҳоли худро нависед ва аз пайвандакҳо мохируна истифода баред.

183. Байтҳоро хонед ва вазифаи пайвандакҳоро шарҳ диҳед.

1. Агар дашном фармой, в-агар нафрин, дуо гӯям,
Чавоби талх мезебад, лаби лаъли шакархоро.

Ҳофизи Шерозӣ.

2. Сифотат баски беҳадду ҳисоб аст,
Фақат тасвири ҳуснат сад китоб аст.

М. Турсунзода

3. Бинӣ агараш миёни мардум,
Мардонагиаш баҳо надорад.

М. Турсунзода

4. Мезанад ҳасм, гар ки ту ўро назанӣ,
Меканад решаат, ар решаи ўро наканӣ.

А. Лоҳутӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Шаклҳои дигари пайвандакхоро номбар кунед.
2. Имлои онхоро дар ёд нигоҳ доред.

184. Ҷумлаҳоро нависед ва гӯед, ки пайвандаки кадом ҷумлаҳоро иваз кардан мумкин аст ва чаро?

1. Агар Одинаро ба даст дароварда натавонанд ҳам, аз ин кампир ниқори худро мегиранд. (С. А.)
2. Акнун пушаймонӣ суде надошт, чунки тир аз камон бар хато часта ва мурғи матлаб аз даст рафта буд. (С. А.)
3. Барои он ки ӯ фарзанди кадом кас будани худро донад, ҳақиқати ҳолро ба худӣ ӯ фаҳмондем. (С. А.)
4. Дар он чо ахволам бад буд, барои он ки бисёри хидмат... аз фурсат ва тоқати ман зиёд буд. (С. А.)

185. Ҳикоятро хонед ва шарҳ диҳед. Иншое нависед ва замони зиндагии худро дар он тасвир намоед.

Марде ҳоҷӣ андар бодия (биёбон) аз кофила мункатеъ шуд ва роҳ ғалат карду дар регистоне афтод ва мерафт то ба хаймае расид. Пиразанеро дид дар хайма ва саге бар дар хуфта. Ҳоҷӣ салом кард ва аз он пиразан таъом хост. Пиразан гуфт: “Бирав море чанд биовар, то ман бирён бикунам ва ту бихӯрӣ”. Ҳоҷӣ гуфт: “Ман мор наёрам гирифтани”. Пиразан гуфт: “Ман бо ту биоём”. Пас ҳоҷиро ва сагро бибурд ва ба канори регистон шуд ва море чанд биғирифтӯ биовард ва бирён кард, то ҳоҷӣ коми ноком бихӯрд. Ҳоҷӣ ба чашма омад, обе дид шӯру талх. Чора надид, бихӯрд ва боз омад. Пиразанро гуфт: “Маро аҷаб аз кори ту, ки ба чунин чой ва чунин таъому об бех чӣ гуна зиндагонӣ мекуни?” Пиразан гуфт: “Ба вилояти шумо чӣ гуна бошад?”. Гуфт: “Маро хонахову бӯстонҳои хуш бошад ва таъомҳои латифу гӯштҳои фарбех ва неъматҳои гуногуну меваҳои алвон (рангоранг) ва ширин ва обҳои гуворову чашмаҳои пуроб бувад”. Пиразан гуфт: “Ин ҳама шундаам. Маро

бигӯй, ки шумо зери дасти касе бошед, ки бар шумо сиграм кунад ва чун гуноҳе кунед, шуморо аз молу мулк бар оварад?”. Ҳочӣ гуфт: “Ин бувад”. Пиразан гуфт: “Пас он таъомҳои латифу халвоҳои ширин ва обҳои равоӣ андар он тарсу биму бедодӣ ҳама захр аст. Ва ин таъомҳои мо дар ин эминӣ ҳама позахр аст. Гуворанда ва нашнидаӣ, ки бузургтарин неъмате аз паси дину мусулмонӣ тандурустӣ аст. Эминӣ аз сиёсати подшоҳ бувад”.

Пас вочиб кунад подшоҳро, ки сиёсат кунад ва бо сиёсат бувад. ...Ва подшоҳи вақту замони мо бад-ин сиёсату хайбат бояд, зеро ки халонки имрӯзаина на чун халонки пешинаанд, ки замони бешармону беадабон ва бераҳматон аст. Ва агар султон андар миёни эшон заифу беқувват бувад, бешакк вайрони чохон бувад ва дину дунёро зиёну халал расад ва чаври султон филмасал сад сол чандон зиён надорад, ки яқсола чаври раиат бар якдигар. Ва чун раиат ситамкора шаванд ва эзид таъоло бар эшон султони қохир гуморад.

Муҳаммад Ғазолӣ

Савол ва супоришҳо:

1. Дар кадом ҷумлаҳо ҳикмати ҳикоят баён шудааст?
2. Аҳамияти пайвандакҳо дар матн аз ҷиҳати иборат аст?
3. Пайвандаки кадоме аз ҷумлаҳоро метавон иваз кард?

186. Ғазалро хонед ва гӯед, ки такроран истифода шудани пайвандаки ё ба он ҷиҳати тобише бахшидааст?

Ҷуз ишқ чохон ҳунар надорад,
Ё дил ҳунари дигар надорад.
Ё мавсими сабри ман ҳазон шуд,
Ё нахли умед бар надорад.
Ё бар руҳи ман намешавад боз,
Ё қалъаи бахт дар надорад.
Ё васли ту исмати башар нест,
Ё толеи ман зафар надорад.
Ё домани раҳми ту тилисм аст,
Ё нолаи ман шарар надорад.

Ё тири ту бигзарад ниҳонӣ,
Ё синаи дил сипар надорад.
Ё Ишқ, хати амон ба ӯ дод,
Ё дил зи бало ҳазар надорад.
Ё чашми ту бо дилам рафиқ аст,
Ё шери сияҳ хатар надорад.
Ё бо дили хаста меҳрубон бош,
Ё қон биситон, зарар надорад!

Абулқосим Лоҳутӣ

Шарҳи лугатҳо:

тилисм – чоду

шарар – пораҳои оташ, шарора

шери сияҳ – киноя аз торикии шаб

Савол ва супоришҳо:

1. Дар байти дуҷум бар чӣ маъно дорад?
2. **Чуз** дар байти аввал чӣ тобише дорад ва кадом ҳиссаи нутқ аст?
3. Ғазалро ҳифз кунед.

187. Матиро хонда, ҷумлаҳои пайвандакдорро нависед ва кадом хели пайвандак буданаширо шарҳ диҳед.

Ҳамин ки ба ҳавлӣ Сангин Полвон даромада омад, дар чехраи марду зан табассум гул кард. Ин пирамард аз ҳафтад гузашта бошад ҳам, бардаму чолок ва хеле ширинқору базлагӯй буд. Вай марде буд газгӯшти миёнақад, дасту гардани серрагунӣ ва риши тор-тораи дароз дошт. Мардум ба дурӯғпардозӣ ва мазокҳои ӯ одат карда буданд. Вай ба гапҳои дурӯғу бофтаҳои чунон чомаи ҳақиқат мепӯшонд ва чунон рангу бор меод, ки як шахси бори аввал бо ӯ дар сӯхбат нишаста аз нақлҳои вай мабхут мегашт. Ҳама медонистанд, ки Сангин Полвон одами дилсофу бекина аст, шӯхию дурӯғгӯйҳои ба касе зарару зиён намеоранд.

Меҳмон Бахтӣ

Савол ва супоришҳо:

1. **Табассум гул кард**-ро чӣ тавр мефаҳмед?
2. Иншое нависед ва дар он шахсро бо хислатҳои тасвир кунед.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҚРОРУ ЧАМБАСТИ ПАЙВАНДАКҲО

1. Пайвандакҳо ба кадом ҳиссаҳои нутқ дохил мешаванд?
2. Вазифаи пайвандакҳо аз чӣ иборат аст?
3. Аломатҳои грамматикӣ пайвандакҳо дар чӣ зохир мешаванд?
4. Моҳияти лугавии пайвандакҳо чиро нишон медиҳанд?
5. Пайвандакҳо аз рӯи вазифа ба чанд гурӯҳ ҷудо мешаванд?
6. Пайвандакҳои пайвастро номбар кунед.
7. Пайвандакҳои пайиҳам кадомҳоянд ва чӣ тобишҳоеро ифода мекунанд?
8. Пайвандакҳои хилофӣ кадомҳоянд ва чӣ вазифа доранд?
9. Пайвандакҳои ҷудой дорой кадом тобишҳоанд?
10. Кадом пайвандаки пайваस्तкунанда баъзан тобиши хилофиро ифода мекунанд?
11. Тарзи навишти пайвандаки -у (-ю, -ву) чӣ гуна аст?
12. Пайвандакҳои тобеъкунанда чӣ вазифаро иҷро мекунанд?
13. Аз рӯи тобишҳои маъноӣ пайвандакҳои тобеъкунанда ба чанд навъ ҷудо мешаванд?
14. Пайвандакҳо аз ҷиҳати сохту таркиб бар чанд навъанд?
15. Пайвандакҳои аслий кадомҳоянд?
16. Пайвандаки сервазифа (серистеъмол) кадом аст?
17. Кадом пайвандакҳо шаклҳои ихтисор доранд ва чаро?
18. Ҷои пайвандакҳо дар ҷумла чӣ гуна аст?
19. Дар аввали ҷумла омадани пайвандаки ва, аммо, лекин ба меъёри забон мувофиқ аст ё не?
20. Пайвандакҳои таркибӣ аз кадом ҳисоб зиёд мегарданд?
21. Тарзи навишти пайвандакҳои таркибӣ чӣ гуна аст?
22. Пайвандакҳо сермаъно мешаванд ё не? Чаро?
23. Кадом пайвандакҳо дар ҷумлаҳои содда, мураккаби пайваст ва кадоме аз онҳо танҳо дар ҷумлаҳои мураккаби тобеъ истифода мешаванд?
24. Пайвандакҳо нишондиҳандаи махсуси морфологи доранд ё не? Чаро?
25. Пеш аз кадом пайвандак вергул гузошта намешавад?

ҲИССАЧАҲО

188. **Қумлаҳоро хонед ва муқоиса карда гӯед, ки аз ҳам чӣ фарқе доранд?**

1. Ман он сол дар оиламон ба ҷои падар, ба ҷои модар ва ба ҷои дастёр кор мекардам.	1. Ман он сол дар оиламон ҳам ба ҷои падар, ҳам ба ҷои модар ва ҳам ба ҷои дастёр кор мекардам.
2. Мо ба манзил рафта хобида пагоҳонӣ ба сайргоҳ омадем.	2. Мо ба манзил рафта хобида боз ба сайргоҳ омадем.
3. Ҳаминҳо газалҳои домуллои акаат, -гуфт ва ба хондани онҳо даромад.	3. Ани ҳаминҳо газалҳои домуллои акаат, -гуфт ва ба хондани онҳо даромад.
4. Албатта, аз девона ранҷидан дуруст нест, ба ҳоли вай раҳмам омад.	4. Албатта, аз девона ранҷидан дуруст нест, ҳатто ба ҳоли вай раҳмам омад.
-
-

189. **Қумлаҳоро нависед ва онҳоро таҳлил карда гӯед, ки калимаҳои ишорашуда чиро ифода мекунанд.**

1. **Охир**, дар ин шаҳри мусофирӣ, бекаси, бе пул чӣ кор мекунӣ. (С. У.)
 2. **Ҳа, дарвоқеъ**, қариб буд, ки аз ёдам барорам. (С. А.)
 3. Меҳмонон ҳамагӣ пароканда шуда рафтанд ва дар хона ганҳо хешовандон монданд. (С. А.)
 4. Рӯзе маҳдум қадаре сурх шуда аз ман пурсид:
— **Магар** ту ҳар рӯз нонро аз пули худат харида меой?
— **Оре**, — гуфта тасдиқ кардам ман. (С. А.)
-
-

Ҳиссаҷаҳо ҳиссаи номустакили нутқ буда, ба калима, ҷумла ва ба тамоми баён тобишҳои гуногуни маъноӣ мебахшанд.

Ҳиссаҷаҳо аз пешоянду пайвандакҳо, ки вазифаи грамматикиро анҷом медиҳанд, фарқ, мекунанд. Ҳиссаҷаҳо имконияти ахборро баланд бардошта, нутқро аниқу ифоданок ва муассир мегардонанд. Ин хусусияти онҳо дар маънои лугавиашон нухуфтааст. Бо ёрии ҳиссаҷаҳо ходисае аниқу равшан гашта, тобишҳои шубҳаю таъҷуб ва ҷудою инкор ифода меёбанд. Онҳо тағйир наёфта, аъзон ҷумла ҳам намешаванд.

190. Порҷаи шеърро ифоданок хонед ва ҳиссаҷаҳои онро муайян кунед. Гӯед, ки онҳо ба шеър чӣ тобише ато кардаанд.

Мурдам андар роҳи ишқаш, ёр медонад магар?
Фарқа дар хун гашт дил, дилдор медонад магар?
Менамояд ранги сунбул, мекунад кори каманд:
Ҳилаҳои зулфи ӯро мор медонад магар?
Сад ҳазорон бор гуфтам: “Кори дигар пеш гир”,
Дил ба гайр аз ишқ, дигар кор медонад магар?
То сахар дар бистари ноз аст ёрам гарми хоб,
Хун чакад з-ин дидаи бедор, медонад магар?..

Абулқосим Лоҳутӣ

191. Ифоданок хонед ва фарқи байни пайвандаку ҳиссаҷаҳоро шарҳ диҳед.

Рӯю мӯю чашму абрӯю даҳонат дилкаш аст,
Қадду басту габгабу ҳолу лабонат дилкаш аст.
Шакли абрӯят камон, аммо камонат ҷонфазост,
Тори миҷгонат синон, аммо синонат дилкаш аст.
Пешу пас майлонкунии қоматат бас дилрабост,
Ҳар тараф ҳам хӯрдани мӯю миёнат дилкаш аст.
Ҳам табассумрезии тарзи нигоҳат рӯҳбахш,
Ҳам шакарomezии таври баёнат дилкаш аст.
Ҳам гулистони ҷамоли безаволат дилкушост,
Ҳам баҳористони ҳусни беҳазонат дилкаш аст.

Ҳам хиромат дилрабою ҳам адоят дилфиреб,
Ҳам каломат дилнишину ҳам забонат дилкаш аст,
Алғараз, сар то ба поят кони ҳусни дилбарист,
Нест ҳочат гуфтан инат ё ки онат дилкаш аст.

Садриддин Айни

192. Матиро хонда, вазифаи ҳиссачахоро шарҳ диҳед.

Ба китобхона пирамарди хамидақомат – Шаҳиди Хаттот дохил шуд, ки ўро дар боми пастаки назди ҳавлии Абӯалӣ дида будам.

— Чағонӣ! — фарёд кард вай, ҳоло аз остона надаромада.
— Ба худо ки ту пайгамбар будай!

Нигоҳбони китобҳо қад рост карда, ба гуфтори дӯсташ гӯш андохт.

— Имрӯз пагоҳӣ он бача-писари Абдуллоро дастгир карда, кашонкашон ба боргоҳ бурданд.

— Ҳа, оқибат ба даст афтод, гӯй!

— Бале, бале. Маълум шуд, ки бо табобати худ ба подшоҳ зарар расондааст.

— Магар ман нагуфта будам? — овози Чағонӣ тантана пайдо кард. — Ман гуфта будам, ки агар ин бача дар ҳамин синну сол ба донишмандӣ шӯҳрат ёфта бошад, ин аломати он ки вай фиребгар аст!

Дар ҳамин вақт марди дарборӣ ва аз паси ӯ Абӯалӣ вориди китобхона шуданд.

— Ба ин навҷавон китобхоро нишон диҳед, подшоҳ фармуданд! — дарборӣ инро гуфту рафт...

Сотим Улугзода

193. Порчаҳоро нависед ва ҳиссачахоро ёфта, ба зерашон хат кашед. Гӯед, ки онҳо чӣ тобишҳоеро ифода мекунанд.

1. Фақат сӯзи диламро дар ҷаҳон парвона медонад,
Ғамамро булбуле, к-овора шуд аз лона медонад.

А. Лоҳутӣ

2. Танҳо на ман адиби суҳандонам,
Ҷанговару муборизи майдонам.